

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет української й іноземної філології та журналістики
Кафедра слов'янської філології та світової літератури імені
проф. О. Мішукова

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ В ІРОНІЧНИХ ДЕТЕКТИВАХ
(НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ Д. ДОНЦОВОЇ ТА О. МАРІНІНОЇ)

Кваліфікаційна робота
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконала: студентка 212-М групи
Спеціальності 035.Філологія
Освітньо-професійної програми
Філологія (Слов'янські мови та
літератури (переклад включно) перша-
російська)
Горбушина Дар'я Дмитрівна

Керівник докторка педагогічних наук,
професорка
Михайловська Галина Олександрівна
Рецензент доцентка
Воробйова Алла Вікторівна

Херсон – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ФРАЗЕОЛОГІЗМ ЯК ОДИНИЦЯ ЛІНГВІСТИКИ.....	7
1.1.Поняття фразеологізму в лінгвістиці.....	7
1.2.Класифікації фразеологізмів.	12
1.3.Прийоми трансформації стійких зворотів.....	16
РОЗДІЛ 2. ФРАЗЕОЛОГІЗМИ ЯК ЗАСОБИ ВИРАЗНОСТІ МОВИ	22
2.1.Стилістичні властивості фразеологічних одиниць.	22
2.2.Способи використання стійких словосполук у художній мові. ...	27
2.3.Порівняльний аналіз фразеологічних одиниць.....	30
РОЗДІЛ 3. СТІЙКІ СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ У ТВОРАХ ДАР'І ДОНЦОВОЇ ТА ОЛЕКСАНДРИ МАРІНІНОЇ	33
3.1.Фразеологічні одиниці в іронічних детективах Дар'ї Донцової .	33
3.2. Особливості вживання фразеологізмів у творах Олександри Марініної.....	47
3.3.Зіставний аналіз використаних стійких словосполучень у творах Д. Донцової та О. Марініної.	64
ВИСНОВКИ.....	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	71

ВСТУП

Вивчення фразеологічної системи будь-якої мови є актуальним і достатньо важливим процесом для досконалого володіння мовою, знання свого національного коріння тощо. Дослідження і використання фразеологізмів допомагає більш точно та яскраво доносити власні думки до інших, сприяє розумінню творів художньої літератури, продуктивному спілкуванню, адже вони є національно-специфічними одиницями мови, які передають з покоління в покоління культурний потенціал нації.

Одним із складних та перспективних напрямів сучасної фразеології російської мови є використання фразеологічних одиниць у творах художньої літератури, зокрема в досягненнях новітньої масової літератури, чим і зумовлена **актуальність** нашої кваліфікаційної роботи.

Ця проблема є багатоплановою та багатоаспектною, так як об'єднує питання мови та стилістики мовлення, індивідуальної мови письменника та його ідиостилю.

Семантичні властивості фразеологізмів відображено у роботах В. Виноградова, А. Молоткова, В. Жукова, Н. Шведової; граматичні властивості цих одиниць аналізуються В. Лебединською, А. Жуковим, А. Чепасовою, а проблемою перетворень та модифікацій фразеологічних зворотів займалися В. Мокієнко, А. Кунін, В. Ковальов, А. Межеріна, В. Білоноженко, Н. Алефіренко, Л. Скрипник, В. Ужченко, Л. Удовиченко, О. Юрченко та ін.

Використовуючи можливості фразеології, письменники надають своїм творам особливого колориту та стилістичного забарвлення. Тому в популярному для сучасної літератури жанрі іронічного детективу представлений різноманітний арсенал фразеологічних одиниць, зокрема і у творах яскравих представниць - Дар'ї Донцової та Олександри Марініної.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Кваліфікаційну роботу виконано в межах науково-дослідної теми кафедри слов'янської філології та світової літератури імені проф. О. Мішукова Херсонського державного університету «Актуальні проблеми славістики та методики викладання слов'янських мов» (реєстраційний номер 0117U005616).

Мета дослідження – схарактеризувати способи використання фразеологічних одиниць у творах Дар'ї Донцової та Олександри Марініної.

Досягнення поставленої **мети** передбачає вирішення таких **завдань**:

- дослідити наукову, навчальну літературу відповідно до теми кваліфікаційної роботи;
- здійснити вибірку прикладів використання фразеологічних одиниць в іронічних детективах Д. Донцової та О. Марініної;
- розкрити основні особливості поняття фразеологізму в лінгвістиці;
- проаналізувати критерії та класифікації фразеологізмів на сучасному етапі;
- розглянути основні прийоми трансформацій фразеологічних одиниць;
- окреслити специфіку стилістичних можливостей фразеологічних одиниць та їх використання у творах художньої літератури;
- з'ясувати особливості вживання стійких сполук у творах Д. Донцової та О. Марініної;
- здійснити порівняльний аналіз фразеологізмів у детективних творах Д. Донцової та О. Марініної.

Об'єктом дослідження є фразеологічні одиниці в іронічних детективах Д. Донцової та О. Марініної, а **предметом** – способи використання стійких словосполук у творах зазначених письменниць.

Матеріалом для дослідження слугували іронічні детективи Д. Донцової та О. Марініної, з яких методом суцільної вибірки вилучено 244 приклади використання фразеологічних одиниць.

Під час написання кваліфікаційної роботи були використані такі **методи дослідження:**

- описовий метод - полягає в поясненні особливостей будови та функціонування фразеологічних одиниць на сучасному етапі розвитку мови;
- метод контекстуального аналізу - дослідження фразеологізмів у складі мовленнєвого контексту, тобто творів художньої літератури;
- метод суцільної вибірки - виокремлення одиниць із текстів(у тому числі і художніх) та термінологічного масиву із метою формування фактичного матеріалу дослідження;
- методи кількісних підрахунків для виявлення переваг використання того чи того способу фразем у тексті;
- застосування компаративного методу під час порівняння особливостей вживання стійких зворотів;
- метод узагальнення та типологізації під час формулювання висновків та розроблення класифікацій;

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що здійснено компаративний підхід до дослідження та аналізування використаних фразеологічних одиниць на матеріалі творів Д. Донцової та О. Марініної, а також визначено стилістичні особливості вживання фразеологічних зворотів у іронічних детективах зазначених авторок.

Практичне значення наукових результатів та висновків дослідження у тому, що їх можна застосовувати на курсах із лексикології сучасної російської мови (розділи «Фразеологія», «Стили мови»), стилістики сучасної російської мови (розділ «Стилістичні можливості мовних одиниць», «Прийоми індивідуально-авторського використання мовних одиниць»), компаративної фразеології, у

фразеографії, а також при подальшому розробленні проблеми здобувачами.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи відбувалась на засіданнях кафедри слов'янської філології та світової літератури імені проф. О. Мішукова Херсонського державного університету. Результати роботи відображено у науковій статті «Трансформація фразеологізмів у детективах Д. Донцової», яку надруковано у збірнику наукових праць здобувачів ХДУ «Магістерські студії».

Структура кваліфікаційної роботи. Дослідження складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ФРАЗЕОЛОГІЗМ ЯК ОДИНИЦЯ ЛІНГВІСТИКИ

1.1 Поняття фразеологізму в лінгвістиці

Майже кожна мова включає в себе не тільки лексичний склад, але й систему стійких словосполучень, які існують як результат досвіду трудової та духовної діяльності народу, його моральні цінності, релігійні принципи і вірування. Фразеологія – це центр відображення почуттів, образів, оцінок того чи іншого народу. Однак вивчення фразеології є складним процесом, адже встановлення істинного значення фразеологізму не завжди можливе, як і вирішення багатьох проблем цієї науки.

Загальновідомо, що фразеологія доволі довго розвивалася як підрозділ лексикології. Питання становлення її як окремої лінгвістичної науки висували багато науковців, але з певними обмеженнями щодо основних її постулатів. Без розробки проблем усталеності неможливе встановлення меж фразеології і її формування як окремої лінгвістичної науки. Будь-яка наука – це загальнолюдське надбання, і розгляд питання про фразеологічну усталеність у дослідженнях є доволі актуальним [47,с.30].

Фразеологія як лінгвістична наука сформувалась в 40-х роках ХХ століття. Її передумови як самостійної дисципліни були закладені в роботах А. Потебні, І. Срезневського, А. Шахматова, Ф. Фортунатова [5, с.166].

Особливість фразеологічної системи полягає в тому, що вона, хоч і спирається на лексичну і граматичну систему (фразеологізми складаються зі слів і будуються за граматичними моделями заданої мови), характеризується самостійністю, тобто має свої відповідні закономірності розвитку.

Предметом фразеології як розділу лінгвістики є дослідження категоріальних ознак фразеологічних одиниць, на основі яких виділяються основні характеристики фразеологічності і вирішується питання про суть фразеологізмів як окремих одиниць мови, а також виявлення особливостей функціонування фразеологізмів у мові і процесів їх утворення [25, с.83].

Суттєвий вплив на становлення і розвиток фразеології зробили праці швейцарського лінгвіста Ш. Баллі та російського мовознавця академіка В. Виноградова.

В. Виноградов, услід за Ш. Баллі, вперше розробив класифікацію стійких словосполучень російської мови з погляду їхньої семантичної злитності, відкривши тим самим шлях до їхнього подальшого дослідження. З появою основних праць В. Виноградова фразеологія стає одним з розділів мовознавства, який постійно розвивається. Проте й до сьогодні в її основі залишилися невирішені питання й протиріччя: немає єдиної думки щодо визначення поняття «фразеологізм». А наука не може плідно досліджуватися й розвиватися без повного розуміння основної одиниці, тому мовознавцями було запропоновано розмежовувати вузьке й широке розуміння фразеології [1, с.10].

Прихильники «вузького підходу» до фразеологічної системи відносять тільки ідіоми, тобто ті сполуки, значення яких не залежать від значень слів-компонентів. Таке розуміння об'єму і структури фразеології російської мови представлено в роботах В. Жукова, Б. Ларина, С. Ожегова, А. Руднева [5, с.168].

При розгляді фразеології в «широкому» значенні слова, до неї входять усі стійкі вирази, у тому числі прислів'я, приказки і «крилаті слова». Таке «широке» розуміння об'єму і складу фразеології знаходимо в працях В. Архангельського, О. Ахманової, М. Шанського, А. Єфимова.

У розумінні М. Шанського (прихильник широкого розуміння) фразеологічний зворот є відтворюваною в готовому вигляді мовною

одиницею, що складається з двох або більше ударних компонентів словникового характеру, постійною за своїм складом та структурою[56, с.43].

До сьогодні серед лінгвістів немає єдиної думки щодо визначення поняття «фразеологізм».

Наприклад, М. Фоміна пропонує наступне пояснення терміна: «Фразеологізм – це основна одиниця сучасної фразеологічної системи, одиниця складна, багатоаспектна, важковидокремлювана із загальної кількості слів, а тим більше із словосполучень, і тому важка для визначення» [52, с.304].

В «Лінгвістичному енциклопедичному словнику» фразеологізм розглядається як «загальна назва семантично пов'язаних сполучень слів і речень, які, на відміну від подібних до них за формою синтаксичних структур, не утворюються у відповідності до загальних закономірностей вибору і комбінації слів при організації висловлювання, а відтворюються у мові у фіксованому співвідношенні семантичної структури і певного лексико-граматичного складу» [29, с.559].

Деякі науковці пов'язують основне поняття фразеології лише з переосмисленим сполученням слів (позиція редактора «Фразеологічного словника російської мови» А. Молоткова)

В. Телія висуває докази, згідно з якими фразеологізми є мікротекстами, в номінативній основі яких концентруються різні типи інформації – денотативної, емотивної, граматичної, стилістично-маркованої, мотиваційної, оцінної та когнітивної [49].

Разом з терміном «фразеологізм» використовуються наступні дефініції: фразеологічна одиниця (далі ФО), фразеологічний зворот (ФЗ), стале словосполучення (далі СС), фразема.

В залежності від того, які ознаки той чи той лінгвіст вважає основоположними, є різні визначення ФО, наприклад:

«Фразеологічна одиниця – загальна назва семантично зв'язаних сполук слів, що не відтворюються в мовленні, а головними відмінними та універсальними рисами є семантичні зрушення значень лексичних компонентів, стійкість та відтворюваність»[49, с.21].

«Фразеологічний зворот – відтворювана в готовому вигляді одиниця мовної системи, що складається з двох або більше узувальних компонентів»[56, с.8].

«Фразеологізм – стійка і відтворювана, різнооформлювана одиниця мови, яка складається з компонентів та наділена цілісним значенням, поєднується з іншими словами» [21, с.12].

Для більш чіткого розуміння сутності поняття «фразеологізм» вважаємо доцільним пояснити декілька категорій, які безпосередно відносять до ФО. Це такі елементи – фразеологічні синоніми, антоніми та варіанти.

На думку М. Фоміної, до фразеологічних синонімів відносяться близькі або тотожні за значенням одиниці, подібні за граматичною та функційною роллю, проте по-різному характеризують явища.

За аналогією з лексичними синонімами вони мають наступні якості:

- семантично зближені, проте, як правило мають розбіжності у відтінках значень, сфері вживання, стилях мовлення та ін.;
- відносяться до однієї частини мови;
- можуть бути близькі і різні за структурно-семантичними ознаками;
- відрізняються однаковою або подібною лексичною(або синтаксичною) сполучуваністю[52,с.120].

До фразеологічних варіантів відносимо звороти, семантично ідентичні, проте відрізняються або граматичним оформленням, або наявністю(відсутністю) і «семантично порожніх компонентів» [56,с.45], або власними варіантними компонентами. Розбіжності не мають порушувати тотожності фразеологізму.

Фразеологічні антоніми(за визначенням М. Фоміної) – це протиставні за значенням фразеологізми, співвідносні за основною фразеологічною ознакою[52,с.121].

Основною одиницею фразеологізм називається тому, що окрім нього до фразеологічної системи нерідко відносять, по-перше, часто повторювані в одному і тому ж вигляді словосполучення (типу *освоение космоса, мягкая посадка* и под.), із яких окремі можуть знаходитися у стадії фразеологізації (наприклад, *мягкая посадка*) і через деякий час набути головні розпізнавальні ознаки фразеологізмів; по-друге, до кола фразеологічних одиниць включають також стійкі звороти, вирази, які прямого відношення до фразеологічного складу не мають (наприклад, цитати, які стали крилатими, прислів'я і т.д.) [52, с.304-305].

Фразеологізми за своєю структурою і семантикою є неоднорідними, тому виділяють до десятка і більш критеріїв фразеологічності: наявність або відсутність у складі застарілого компонента, який втратив своє індивідуальне значення; втрата фразеологізмом своєї внутрішньої форми, або невмотивованість його значення; сталість, або незмінність, граматичної форми всіх компонентів; неможливість синтаксичної трансформації фразеологізму; наявність або відсутність варіантності в компонентах фразеологізму та інші [5, с.168-169].

Обов'язкова умова функціонування будь-якого фразеологізму - багатоконпонентний склад, розчленована структура. Згідно з цим типологічного ознакою в складі фразеологізмів виділяються слова, вжиті в конкретних граматичних формах і об'єднані певними синтаксичними зв'язками, які можна охарактеризувати в більшості випадків лише як поверхневі [3, с.53].

З урахуванням специфіки мови, у свідомості її носіїв виникає певна мовна картина світу, через призму якої людина бачить світ. Мовна картина світу певного народу – це сукупність його знань про світ, які закарбовані в лексиці, фразеології та граматиці [38, с. 64].

Таким чином, фразеологізми виступають як засіб образного відображення світу, вони вбирають в себе різноманітні міфологічні, релігійні, етичні уявлення народів різних епох і поколінь. Фразеологічний склад мови безпосередньо є важливим компонентом культури народу, так як відображає особливості його духовного складу. Доречно вжиті фразеологізми оживляють і прикрашають як усне мовлення, так і літературно-художні, публіцистичні твори. Такі стійкі одиниці мають ряд типологічних ознак, виділених на основі семантичних і граматичних особливостей, а саме семантична цілісність, відтворюваність в комунікативних процесах і розчленована будова.

1.2 Класифікації фразеологізмів

В основу диференціації ФО російської мови входять різні ознаки. Типи фразеологізмів, відомі науці сьогодні, встановлені та визначені на основі їхньої структури, семантичної спаяності компонентів, співвіднесення з частинам мови, комунікативної функції, стилістичного значення, територіальної та соціальної поширеності тощо.

За структурою фразеологізми російської мови поділяються на:

1) речення (*что правда то правда; долгое проводы – лишние слезы*);

2) словосполучення (*задеть за живое, играть в жмурки*);

3) сполучення слів (*на словах, с носом*);

Однією із загальноприйнятих класифікацій є класифікація В. Виноградова, яка заснована на ступені семантичної неподільності компонентів. Критерієм виділення типів нерозкладних сполучень служить ступінь злиття в них окремих слів.

Уважаємо, що фразеологізми об'єднуються в систему за певними типологічними ознаками. До таких рис стійких сполук належать –

семантична цілісність, відтворюваність в комунікативних процесах, розчленована будова [3, с.52].

Семантична цілісність полягає в тому, що значення фразеологічної одиниці не може бути витлумачено, інтерпретовано на основі безпосереднього розуміння семантики складових - відповідних слів, що належать до лексичної системи.

Ознака відтворюваності фразеологізмів полягає в тому, що вони не створюються в мові, як вільні словосполучення, вживання яких кожен раз мотивується конкретними комунікативними потребами, а відтворюються з пам'яті в певній послідовності.

Обов'язкова умова функціонування будь-якого фразеологізму - багатокомпонентний склад, розчленована структура. Згідно з цим типологічного ознакою у складі фразеологізмів виділяються слова, вжиті в конкретних граматичних формах і об'єднані певними синтаксичними зв'язками, які можна охарактеризувати в більшості випадків лише як поверхневі [3, с.53].

Стійкість компонентів фразеологічного поєднання розглядається, як правило, з двох точок зору: по-перше, з точки зору їх смислової спаяності і, по-друге, можливості морфологічних змін слів, які є складовими заданого звороту.

Багато дослідників слідом за академіком В. Виноградовим виділяють такі типи фразеологічних зворотів: фразеологічні зрощення, фразеологічні єдності, фразеологічні сполучення.

В особливу групу виділяють певні цитати, прислів'я, приказки та ряд термінологічних словосполучень, які набувають окремі ознаки власне фразеологізмів, наприклад, відтворюваність в одному і тому ж складі і метафоричність. Такі звороти називаються фразеологізованими, вони поступово переходять в ту чи іншу групу власне фразеологізмів [4, с.32].

Фразеологічні зрощення - це семантично нероздільні стійкі словосполучення, значення яких абсолютно не залежить від значення складових його компонентів: *точить лясы, попасть впросак, у черта на куличках, бить баклуши, тянуть канитель, лезть на рожон*, і т.д. Фразеологічні зрощення називають іноді ідіомами [5, с. 169].

Фразеологічними єдностями називаються такі лексично неподільні звороти, загальне значення яких потенційно еквівалентно словам і може бути частково мотивоване семантикою складових компонентів. До них відносяться фразеологізми: *белая ворона; бить ключом; брать в свои руки; взять за бока; вылететь в трубу*.

Велика їх частина співвідноситься з вільними словосполученнями, і тому дозволяє встановити між ними асоціативний зв'язок, виявити основу перенесення і подальшу метафоричну фразеологізацію [52, с. 322].

Фразеологічними сполученнями називають такі усталені звороти, загальне значення яких повністю залежить від значення складових слів. Слова в складі фразеологічного поєднання зберігають відносну семантичну самостійність, однак є невідільними і виявляють своє значення лише в поєднанні з певним, замкнутим колом слів, наприклад: слово *слёзно* поєднується тільки зі словами *просить, умолять*. Таким чином, один з компонентів фразеологізму виявляється більш стійким і навіть постійним, інший - змінним.[4, с.34].

Фразеологічні сполучення в науковій літературі мають і інші назви: коллокації (А. Баранов, Д. Добровольский) і коллоквалізми (К. Калініна).

Коллокації – це слабоідіоматичні фразеологізми у вигляді словосполучення, в яких семантично головний компонент має пряме значення.

Поряд з розглянутими типами власне фразеологізмів в багатьох дослідженнях і посібниках слідом за М. Шанським виділяються так

звані фразеологічні вирази, «які не тільки є семантично подільні, а й складаються цілком із слів з вільними значеннями» [55, с.62]. До них зазвичай відносять поєднання-кліше, номінативно-термінологічні сполучення, які стали крилатими. Такий тип стійких словосполучень зазвичай відокремлюють від власне ФО і визначають їх як фразеологізовані вирази. Наприклад: *с корабля на бал* – «про різку зміну заняття»; *человек в футляре* – «особливо обережний, надпередбачливий»; *Москва не сразу строилась* – «про поступовість дій» [52, с. 324].

Відомо, що джерелом запозичення фразеологізмів стали Біблія, міфи, казки, різні сфери життя та діяльності інших народів. Вони запозичувалися у формі кальок, напівкальок та іншій формах.[37,с. 144]. Тому у прислів'ях і приказках відображаються основні моральні поняття. Наприклад: *Береги платье снову, а честь смолоду; Труд человека кормит, а лень портит; Не спеши языком, торопись делом тощо.* У художній літературі, в повсякденному спілкуванні прислів'я, приказки та крилаті слова надають виразності, образності і жвавості мові [23, с.143].

Від власне фразеологічних умовно можуть бути відокремлені так звані фразеологізовані звороти (або вирази), які володіють не всіма відмінними ознаками фразеологізмів, а лише частиною з них: відтворюваністю в готовому вигляді і (в тій чи іншій мірі) образністю. Однак слова в них залишаються семантично повноцінними [5, с.35].

Фразеологічні одиниці за своєю семантикою можуть співвідноситися з різними частинами мови, а саме: з іменником (*березовая каша* – «різки», *чернильная душа* – «бюрократ» та ін.); з прикметником (*видал виды* – «досвідчений»); з дієсловом (*класть зубы на полку* – «голодувати», *бить баклуши* – «байдикувати»); з прислівником (*камня на камне не оставляют* – «абсолютно нічого»).

Однак лексико-граматичне значення головного компонента не завжди збігається із загальним граматичним значенням фразеологізму.

Наприклад, фразеологізм *с гилькин нос* – «мало, дуже мало» співвідноситься за значенням з прислівником, хоча структурно представлений формами прикметника і іменника [23, с.139].

М. Шанський з точки зору приналежності фразеологічних зворотів до тієї чи іншої частини мови розділяє їх на сім основних груп:

- дієслівні фразеологічні звороти (*упустить из виду, восстать от сна, плакать в жилетку*);
- субстантивні фразеологічні звороти (*игра слов, краска стыда, дневное светило* — сонце, *авгиевы конюшни* і т. д.);
- прислівникові фразеологічні звороти (*на веки вечные, без году неделя, в три ручья, как снег на голову*);
- ад'єктивні фразеологічні звороти (*какой ни на есть, кожа да кости* — худий, *себе на уме* — хитрий, *чистой воды* — справжній, *еще какой* — чудовий і т. д.);
- вигуківі фразеологічні звороти (*Вот тебе и на!; И никаких звездей; Давно бы так!; Скажите, пожалуйста! и др.*);
- модальні фразеологічні звороти (*Что за вопрос?; Как бы не так! если хотите, к слову сказать*);
- сполучникові фразеологічні звороти (*несмотря на то что, в силу того что, подобно тому как, между тем как и т. д.*) [56, с.52-53]

1.3 Прийоми трансформації стійких зворотів

Природно, що фразеологізми використовуються і в художньому творі, де вони характеризують мову персонажа або самого автора відповідно до тих якостей, які властиві фразеологічній одиниці. Однак найбільш помітна їх характеристична роль в тому випадку, коли вони говорять про манеру, тип мови певного персонажа як протипоставленого іншим, як відмінного від інших [45, с.242].

Для позначення семантичних і структурних змін ФО у фразеології вживаються такі дефініції: трансформація, фразеологічна модифікація, текстова модифікація, okazіональна зміна, авторська видозміна, модифікаційна зміна, okazіональне перетворення, модифікація і т. д.

На даний момент лінгвісти не мають єдиного погляду на способи трансформації фразеологічних одиниць. Класифікації значно відрізняються одна від одної. Це свідчить про недостатню вивченість питання про трансформацію фразеологізмів в лінгвістиці.

Найбільш смною є класифікація М. Шанського, яка розглядає вісім різновидів авторських перетворень фразеологізмів:

1. Наповнення фразеологічного звороту новим змістом при збереженні його лексико-граматичної цілісності (семантичні перетворення).

2. Оновлення лексико-граматичної сторони фразеологічного звороту при збереженні його значення і основної структури. У таких випадках оновлення фразеологізму полягає або в заміні одного з його компонентів синонімом, або розширенні його складу.

3. Використання фразеологічного звороту в якості вільного поєднання слів, що часто пов'язано зі зміною його значення і граматичних властивостей.

4. Утворення за аналогією із загальноновживаними фразеологізмами нових, індивідуально-авторських фразеологізмів.

5. Контамінація фразеологізмів.

6. Фразеологічна алюзія - використання фразеологічного звороту не як такого, а його образу або змісту.

7. Вживання фразеологічного звороту одночасно і як фразеологізму, і як вільного поєднання слів - подвійна актуалізація.

8. Використання фразеологічного звороту поруч з одним із слів, яке його утворює (уже в якості слова вільного вживання) [56, с.174-178].

Л. Рахманова серед прийомів авторської обробки фразеологізмів виділяє такі:

1. Переосмислення звороту.(Повернений буквальний сенс звороту може співіснувати з його традиційним, переносним змістом)

2. Заміна компонентів фразеологізму.(Такі заміни часто мають жартівливий або іронічний, засуджуючий характер, виражають насмішку тощо)

3. Введення до складу фразеологічної одиниці додаткового компонента, тобто розширення складу фразеологізму. Авторські вставки дають можливість уточнити ту ситуацію, конкретизувати ту особу, сферу її діяльності, її вчинки і т.п., по відношенню до яких використаний фразеологізм.

4. Включення фразеологічно пов'язаної частини фразеологізму в незвичний контекст. Цей прийом відноситься до авторського перетворення фразеологічного поєднання, до заміни його вільного компонента.

5. Непряме використання фразеологізму. Цей прийом полягає в тому, що, вживаючи лише частину звороту, може бути, навіть лише якусь частину його компонента, автор викликає в пам'яті читача весь зворот.

6. Створення лексично нового варіанту по моделі загальнонародного звороту[45, с.137].

Вчені по-різному розглядають явище трансформації стійких одиниць: як семантичні перетворення (Ф. Нізяєва, А. Межжеріна) або структурні (П. Дудик, І. Шампіньон, А. Кунін). У багатьох дослідженнях виділяються різні способи модифікацій.

Л. Скрипник називає такі різновиди трансформацій:

1) контамінація;

2) натяк - скорочення складу фразеологізму до одного слова;

3) створення на основі традиційного фразеологізму нового, але структурно відмінного;

4) перехід похідного утворення до іншого розряду, коли іменникові фразеологізми стають дієслівними і навпаки.

У В. Чабаненко зустрічаємо серед інших перетворень "перестановку компонентів відомого звороту" [55, с.56].

К. Мурхазанова виділяє наступні способи індивідуально-авторських трансформацій фразеологізмів:

1) формально-граматичні - зміна тимчасової форми дієслівного компонента, зміна форми числа і відмінка іменникового компонента; 2) структурно-граматичні - інверсія або перестановка компонентів [40, с.61].

М. Щедрін, В. Білоноженко, С. Гнатюк поділяють всі способи перетворень на дві групи: семантичні та структурно-семантичні [44, с.388-389].

В. Ковальов на матеріалі російської художньої літератури виділяє три прийоми виразного використання фразеологізмів: введення їх в контекст без зміни значення і складу, смислове перетворення і перетворення їх складу. В області смислового обігрування стійких одиниць вказує два явища: метафоризація фразеологізмів і міжривнева омонімія вільних і стійких словосполучень. Серед індивідуально-авторських перетворень складу фразеологізмів розглядає часткову або повну заміну компонентів, контамінування двох виразів, їх скорочення, фразеологічна ілюзія, зрідка - граматична деформація [24, с.67-69].

Принциповою і донині дискусійною залишається проблема розмежування трьох аспектів текстового функціонування фразеологізмів:

1) узуального - функціонування ФО в традиційній формі і значенні (фіксовані у фразеологічних словниках з властивими їм функціонально-стилістичними особливостями і семантикою). Це узуальні,

загальномовні, загальнонародні, традиційні, вихідні ФО. При введенні їх в твори художньої літератури вони залишаються незмінними за формою, компонентним складом, сполучуваністю, конотацією.

Ефект такого застосування заснований на "природних" виразних властивостях фразеологізму, проте і природні його властивості можуть бути посилені певними умовами контексту [45, с.136].

2) okazіонального - це таке функціонування ФО, які утворені за моделями вже існуючих фразеологізмів, які зазнали трансформації структури і семантики; ці одиниці відображають мовний розвиток, не суперечать мовній нормі і з часом можуть бути зафіксовані у фразеографічних працях;

3) індивідуально-авторського - функціонування ФО, значення яких не закріплено в словниках. Такі перетворення характеризуються структурно-семантичною немодельованістю; для цих мовних утворень "авторство" є вкрай важливим, оскільки вони не відтворюються, а вперше виникають в художньому мовленні конкретних письменників [8, с.69].

Значний внесок у розвиток теоретичних основ дослідження структурно-семантичних трансформацій ФО внесли такі зарубіжні та вітчизняні лінгвісти: В. Мокієнко, В. Жуков, О. Кунін, І. Лепешев, Л. Скрипка, Г. Удовиченко, М. Алефіренко, В. Ужченко, Л. Авксентьев, В. Білоноженко. І. Гнатюк та ін.

Незважаючи на велику кількість робіт з цієї проблеми, єдиного визначення поняття трансформації, як і класифікаційних прийомів, немає. Дотримуючись різних поглядів дослідників, притримуємося наступного визначення: «фразеологічна трансформація - це видозміна узуального компонентного складу ФО, викликана актуалізацією фразеологізму в контексті, який призводить до зрушень в семантичній структурі ФО» [9, с.30].

Таким чином, автори, використовуючи фразеологізми у своїх творах, можуть піддавати їх різним перетворенням. Шляхи і способи зміни фразеологічних одиниць в художній літературі надзвичайно різноманітні. Класифікація способів і шляхів модифікацій в сучасній лінгвістиці становить особливу проблему, так як кожен дослідник по-своєму розуміє і виділяє типи фразеологічних трансформацій. Наведені приклади показують, що їх експресивні можливості можуть бути по-різному використані в залежності від тематики тексту або стилістичних устремлень письменника.

РОЗДІЛ 2

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ ЯК ЗАСОБИ ВИРАЗНОСТІ МОВИ

2.1 Стилiстичнi властивостi фразеологiчних одиниць

Фразеологiчною стилiстикою, класифiкацiєю цих сполук займалися такi вiдомi науковцi як Ш. Баллi, В. Виноградов, Б. Ларiн, I. Череднiченко, I. Лепешев та iн.

Оказiональнi змiни семантичної структури ФО, за словами дослідниці Л. Щербачук, слiд квалiфiкувати як ускладнений творчий процес, здiйснений з волi письменника, а самi оказiональнi фразеологiзми - як одиницi, що служать збагаченню лiтературної мови.

При цьому iстотнi змiни в значеннi фразеологiзмiв пiд час функцiонування в текстах лiтератури дослідниця пояснює двоплановiстю художнього слова, яке одночасно належить i до мовної та до образної системи, якi пiдкоряються iдейно-художньому задуму письменникiв [57, с.70].

А. Кунiн у статтi «Основнi поняття фразеологiчної стилiстики», надаючи великого значення стилiстичним властивостям ФО, справедливо зазначає: «Узуальнi i оказiональнi стилiстичнi властивостi фразеологiчних одиниць тiсно мiж собою пов'язанi. Завдяки оказiональним змiнам може змiнюватися стилiстичне забарвлення фразеологiчної одиницi, тобто вона може набувати те чи iнше стилiстичне спiвзначення. У свою чергу стилiстичне спiвзначення в тiй чи iншiй мiрi детермiновано мовними стилiстичними властивостями фразеологiчної одиницi»[27, с. 72].

«Художники слова можуть поводитися з фразеологiзмами як з «сировиною», яка пiдлягає «творчiй обробцi», - зазначає I. Голуб. При цьому виникають оригiнальнi словеснi образи, в основi яких «обiгранi»

стійкі вирази. Творча обробка фразеологізмів надає їм нове експресивне забарвлення, посилюючи їх виразність [6, с.121].

Віднесеність фразеологічного звороту до певного стилю пояснюється тим, що мова виступає як сукупність кількох стилів, кожному з яких притаманні особливі мовні засоби і прийоми, які використовуються мовцями для вираження певного змісту.

Основну роль в художньому тексті займають емоційність і експресивність зображення. Багато слів, які в науковій мові виступають як чітко визначені абстрактні поняття, в художньому мовленні несуть конкретно-чуттєві уявлення. Таким чином, стилі мови функціонально доповнюють один одного. [32, с.49].

Як і окремі слова, фразеологізми характеризуються різними стилістичними властивостями.

Вони знаходять застосування в різних функціональних стилях і, відповідно, мають те чи інше стилістичне забарвлення [6, с.115].

Залежно від вживання в тій чи іншій мовній ситуації виділяють нейтральні, розмовні і книжкові фразеологізми.

Нейтральні фразеологізми, позбавлені експресивності, зустрічаються у всіх стилях російської мови. Наприклад: *в конце концов, время от времени, иметь значение, иметь в виду, сдержать слов, задним числом.*

Таким фразеологізмам не властива образність, вони не містять оцінки. Серед фразеологізмів цього типу багато складових термінів (*ценные бумаги, валютные операции, удельный вес, магнитная стрелка, знаки препинания, вирусный грипп*). Як і всі терміни, вони характеризуються однозначністю, що утворюючи їх слова виступають у прямих значеннях [6, с. 116].

Фразеологічних зворотів міжстилевого характеру багато, кількість яких постійно зростає. Однак - на відміну від міжстильових слів, що складають основу лексики, - їх все ж менше, ніж фразеологізмів,

обмежені у своєму вживанні певною сферою спілкування. Ця обставина пояснюється тим, що переважна більшість фразеологізмів, еквівалентних слову, функціонує в російській мові як образних синонімів слів і має будь-яке експресивно-стилістичне забарвлення [52, с. 167].

Найбільш широко представлені в російській мові звороти, властиві усно-розмовній мові. Так, до розмовних фразеологізмів відносяться: *бабушка надвое сказала, вилами на воде писано, в руках горит, до свадьбы заживет, зубы заговаривать, из рук вон, кусать локти тощо.*

Розмовна фразеологія використовується переважно в усному і в художньому мовленні.

Нерідко такі фразеологізми мають певне стилістично знижене забарвлення (жартівливе, жартівливо-ласкаве, а також іронічне, фамільярне). Наприклад: *абсолютный нуль; ни аза в глаза; на барскую ногу; брать (взять) за бока; для пущей важности, валом валить; вгонять в гроб; втирать очки; голова садовая; гнуть спину; дать стрекача* [4, с.38].

До розмовної близька простомовна фразеологія, більш знижена: *(вожжа под хвост попала, вправляют мозги, вешать лапшу на уши, глазами хлопать, дать дуба, заткнуть глотку, как баран на новые ворота, кишка тонка, лезть в бутылку, разводит бодягу, рот разевать).*

Використання фразеологізмів цієї групи навіть в розмовній мові повинно бути досить обмеженим. Фраземи даного типу можуть вживатися в мові художньої літератури лише з конкретною стилістичною метою: або для передачі усного мовлення персонажів, або для показу негативних сторін життя, або з метою надання мови іронічного відтінку [4, с.39].

Основна частина фразеологізмів російської мови стилістично забарвлена. Одні з них мають книжковий характер і використовувани

переважно в книжних стилях писемного мовлення. Так, позначкою «книжн.» у фразеологічних словниках російської мови відзначають, наприклад, фразеологічні одиниці *глас вопиющего в пустыне* – «марний заклик»; *повергать в прах* – «знищувати абсолютно, до заснування»; *притча во языцех* – «предмет загальних розмов, пересудів»; *ящик Пандоры* – «джерело нещастя, лих», *двуликий Янус* – «лукава людина» тощо.

Книжкові фразеологізми становлять порівняно нечисленну групу фразеологічних одиниць [23, с.145].

У складі книжкової фразеології можна виділити наукову (*центр тяжести, щитовидная железа, периодическая система*), публіцистичну (*шоковая терапия, прямой эфир, черный вторник, закон джунглей*), офіційно-ділову (*минимальная зарплата, потребительская корзина, давать показания, конфискация имущества*) [6, с.115].

У художній літературі фразеологізми відрізняються своєю образністю, емоційністю. В офіційно-діловому стилі використовуються фразеологічні звороти книжкового характеру або нейтральні фразеологізми, позбавлені експресивності.

У творах певних стилів використовуються не тільки стійкі поєднання в їх різновидах (фразеологічні зрощення, фразеологічні єдності, фразеологічні сполучення), а й фразеологізовані звороти, до яких належать прислів'я, приказки, «крилаті слова».

У прислів'ях і приказках відображаються розум і спостережливість народу, його любов до батьківщини, ставлення до життя, праці, до основних моральних понять [23, с.143].

Використання цієї групи зворотів навіть в розмовній мові повинно бути досить обмеженим. Сполучення даного типу можуть вживатися в мові художньої літератури лише з певною стилістичною метою [4, с.39].

Стилістична і емоційна забарвленість фразеологізмів пояснюється багато в чому джерелом їх виникнення, сферою їх первісного вживання,

яка в свою чергу значною мірою визначає характер слів-компонентів, складових фразеологізмів.

Так, звороти, що прийшли з наукової термінології (*приводить к общему знаменателю, удельный вес, центр тяжести, цепная реакция*), із біблійних текстів (*вкушают от древа познания и добра, альфа и омега, благую часть избрать, камень преткновения, камни вопиют*), із античної літератури (*ахиллесова пята, ариаднина нить, гордиев узел, перейти Рубикон, прокрустово ложе*), мають зазвичай книжковий характер [45, с.233].

Фразеологізми, поява яких пов'язана з мовою тих, хто займається (займався) яким-небудь ремеслом, ручною працею, яким-небудь видом технічної діяльності, з мовою тих, чиє заняття носить "не престижний" характер, мають розмовний або просторічний характер. Порівняйте, наприклад: *без сучка без задоринки, точить лясы, бить баклуши* (із мови деревообробників), *разделать под орех* (із мови столярів), *подкрутить* (або *закрутить*) *гайки* (із мови слюсарів), *завестись с пол-оборота* (із мови шоферів, пілотів), *брать на буксир, на всех парусах, держать нос по ветру* (із мови моряків, річників), *дело табак* (із мови бурлак), *брать на пушку* (із мови крадіїв), *втирають очки* (із мови карткових шахраїв).

Розмовні або просторічні, а також багато з тих зворотів, які виникли в живій невимушеній мові містять зазвичай слова конкретно-побутового характеру, нерідко і слова оціночні. Вони можуть відображати конкретні побутові ситуації, уявлення, конкретні реальні події, обставини і т.д. Порівняйте: *курам на смех, мокрая курица, как с гуся вода, как корова языком слизнула, хоть в петлю лезь, вот такие пироги, набить карман, ни за понюшку табаку, веревки вить, каши не сварить, разинуть рот, повернуться спиной, ни в какие ворота не лезет*, [45, с.233].

2.2 Способи використання стійких словосполук у художній мові

Часто фразеологізми вживаються письменниками і публіцистами в зміненому, переоформленому або оновленому вигляді, з іншим значенням або структурою, так як використання фразеологізмів у мовленні обумовлено історично закріпленими правилами. У цих випадках фразеологічні одиниці отримують, крім властивостей, закладених в них, нові експресивні властивості. Переоформлення фразеологізмів найчастіше використовується (і в авторській мові, і в мові персонажів) для створення різного роду художньо-стилістичних ефектів (каламбурів, гри слів і т. ін.) [55, с.173-174].

Особливим процес трансформації фразеологізмів є для сатириків та гумористів, бо вони цінують розмовну, або навіть просторічну, фразеологію, часто поєднуючи ці два стилі для створення комічного ефекту. Варто згадати також поєднання одиниць книжного та розмовного вживання, де прийоми модифікації не завжди працюють, адже готові фразеологізми цих стилів вже є джерелом народної експресії. Такий прийом широко використовується в міжнародному фейлетоні, дозволяючи авторам різко висловлювати своє ставлення до негативних персонажів.

Естетичне функціонування стійких одиниць визначене їхньою образністю та емоційністю, а також вмінням письменника влучно підібрати потрібний матеріал та презентувати його читачеві. Таке використання фразеологізмів слугує відмовою від звичних мовних штамів.

Слід зазначити, що у зв'язку з авторською обробкою фразеологізму, новизна звороту сама по собі не може бути поставлена в заслугу його автора. Важлива «якість» нового індивідуального варіанту, його ситуаційна виправданість. Вдалим авторське перетворення може бути і в

тому випадку, коли його властивості не суперечать властивостями всього складу або окремих компонентів загальновідомого виразу, яке завжди «проступає» крізь індивідуальний варіант. [45, с.246].

М. Шанський зазначає: «Фразеологічні звороти надають мові силу і переконливість, барвистість і образність. «Крилате слово», повна народної мудрості приказка, виразна ідіома оживляють мову, роблять мову більш емоційною. Ці специфічні якості фразеологізмів чітко проявляються навіть в розмовному побутовому спілкуванні, коли ніяких художньо-образотворчих цілей мовники не мають.»

Однак особливо ясно виразні властивості фразеологізмів проявляються в літературних творах. В руках художників слова фразеологізми стають одним з найбільш дієвих мовних засобів втілення художнього образу, їх використовують для створення мовної характеристики героя, для пожвавлення авторської мови тощо [52, с. 171].

За дослідженнями В. Дідковської, під час зіткнення реального(прямого, переносного) і фразеологічного значення того самого словосполучення виникає один із видів «мовної гри» - каламбур, розрахований на підготовленого читача, а різновидом такого каламбуру є додавання до тесту слів, тематично схожих з компонентами ФО, а потім зіткнення прототипного словосполучення з власне фразеологічним зворотом [11, с.97]

Загальновідомо, що експресивність будь-якого звороту, у тому числі і фразеологічного, в результаті його багаторазового використання зменшується, тому автори і звертаються до різноманітних способів оновлення цього значення, використовуючи засоби «мовної гри». Досить часто письменники створюють власні(оказіональні) сполуки за аналогією відомих.(«Правда, в глубине души им все равно, что командующий Белоруков, что Петлюра, что предводитель зулусов в этой

паршивой стране... У зулусов жить – по-зулусьи выть» М. Булгаков. «Белая гвардия», пор.: с волками жить – по-волчьи выть)[20]

Іноді пряме вільне значення слова не протиставляється його фразеологічному відповіднику, а є основною для зміни ідіоматичного звороту("На свою неволю он давно уже **махнул рукой**" (А. Чехов. "В Москве на Трубной площади")

Дієвим є прийом введення фразеологічного звороту антитезою, тобто у вигляді антонімічного ряду: *говорит направо, а смотрит налево, ни дать ни взять, ни пава ни ворона.*

Такі стійкі звороти дозволяють виразити волевиявлення, емоції, відношення героя до предмета, іншого героя або ситуації.(« – Ну, скажи, собака, забывается ли старая хлеб-соль, или помнится?» Л. Толстой. «Волк и мужик» [54, с.116]

Так як ФО характеризуються потенційними виразними якостями, це дозволяє художникам слова творчо обробляти різні сторони таких одиниць: значення, форму(лексичний стан, морфологічні та синтаксичні структури), сполучуваність з іншими словами тощо.

Фразеотворчість є характерною рисою індивідуального стилю не тільки багатьох російських класиків, але й сучасних письменників масової літератури. При відмежуванні індивідуально-авторських (оказіональних) варіантів ФО, паремій від okazіональних в мові письменника необхідно вирішити такі проблеми: визначення часу появи okazіональної одиниці в мові, встановлення частотності її вживання в загальнолітературній мові і мові письменника[31, с.203].

Отже, фразеологічні одиниці, що відносяться до різних стилів мови, сприяють формуванню виразності мовлення. Такий ефект досягається за допомогою основних властивостей фразеологізмів: яскравої образності, в тому числі міфологічної (*кот заплакал, как белка в колесе, нить Ариадны*); належністю багатьох з них до розряду високих (*глас вопиющего в пустыне, кануть в Лету*) або понижених (розмовних,

просторічних: *как рыба в воде, ни сном ни духом, водить за нос, намылить шею, развесить уши*); до розряду з позитивним або з негативним емоційно-експресивним забарвленням (*без царя в голові, мелкая сошка, грош цена*).

2.3 Порівняльний аналіз фразеологічних одиниць

Фразеологія як мовознавча дисципліна, що постійно оновлюється, привертає увагу все більшого кола науковців. Якщо в 20 р. постає питання про виділення такої дисципліни в особливу область, то зараз завдяки заслугам вітчизняної лінгвістики, визнаним і за кордоном, фразеологія є цілком сформованою, самостійною галуззю лінгвістичної науки з власною теорією і методологією. Класифікаційний аналіз сучасного розвитку фразеології дозволяє виділити такі напрямки досліджень з цієї дисципліни, а саме[51]

- морфолого-граматичні особливості граматичних одиниць(О. Кунін, Л. Ковалева, В. Лебединська, Т. Федуленкова, В. Габрик);
- семантика фразеологічних одиниць (О. Кунін, В. Козлова, А. Арсентьєва, Н. Амосова, К. Вернер, А. Іванцова);
- специфіка відношень фразеологічних одиниць з їхніми компонентами та складними словами(Н. Сидякова, О. Кунін, В. Мокієнко, Г. Сосой, М. Фоміна);
- когнітивний підхід до вивчення фразеологічного значення (Д. Добровольський, А. Баранов, М. Ковшова, Д. Дубровська);
- фразеологічна деривація(М. Ташликова, О. Соколова, Т. Денисенко, А. Мелерович, Т. Федуленкова);
- лінгвокультурологічний аспект фразеології та національно-культурна специфіка ФО (Д. Мальцева, О. Буробін, М. Ковшова, Л. Сумін);
- соціолінгвістичний аспект прагматичних функцій ФО(О. Меньшикова, В. Молдованова, О. Кашина, О. Старикова, О. Малигін та ін.) [51]

При цьому варто вказати і на поширений розвиток та розроблення компаративної(співставної) фразеології. Будь-яка мова, як і її фразеологічна система, потребує періодичного порівняння з іншими мовами для моніторингу змін, знаходження проблемних моментів тощо, оскільки ігнорування широкого лінгвопростору викликає некоректні висновки.

Створенням потужного підґрунтя порівняльним дослідженням в системі фразеології стали роботи в області лінгвістичної типології, що належать видатному професорові В. Аракіну. Не випадково в 70-80-х рр. з'являється ряд фундаментальних праць з фразеології, виконані в руслі порівняльної проблематики, наприклад дисертаційні дослідження таких науковців, як Л. Баранова(1970), В. Вовк(1976), Є. Бабаєв(1977), В. Мілехіна(1974), С. Муниця (1975), Л. Куркова(1980), К. Назаров (1980), М. Азімова (1981), Л. Просветов (1978), Н. Гоголіцина(1979), та ін. Майже у всіх цих роботах проводиться зіставлення одиниць фразеологічного фонду неспоріднених мов [51].

Дослідник В. Іванов зауважує: «сама лексико-фразеологічна система мови виступає як основна і визначальна сфера процесів взаємодії мов» [22, с.7].

Основним об'єктом під час аналізування фразеологічних систем двох мов є фразеологічний образ, тому що особливості образного мислення більше відображаються в структурі фразеологічних зворотів. У той же час тотожні фразеологічні сфери різних мов викликають близькі або повністю еквівалентні за своєю образною основою одиниці. У ФО національна самобутність мови отримує найбільш яскравий і безпосередній прояв, бо вони безпосередньо пов'язані з позамовною діяльністю [43]

Відповідно до цього, метою нашого дослідження було з'ясувати тенденцію використання(узуального та індивідуально-авторського) фразеологізмів у детективних творах Дар'ї Донцової та Олександри

Марініної за класифікацію М. Шанського та застосування методів співставної фразеології з метою порівняльного аналізування стійких словосполучень у творах зазначених авторів.

Для продуктивного порівняння фразеологічних одиниць ми розробили чотири основні критерії класифікації, за якими проводитиметься аналіз:

- ФО, що вказують на авторську оцінку;
- ФО, що вказують на якісну характеристику, стан;
- ФО, що описують характери персонажів;
- ФО, що характеризують просторові предмети;

Отже, фразеологічна система має досить широку перспективну базу для розвитку сучасних міждисциплінарних напрямків, так як має безпосередні зв'язки із соціолінгвістикою, когнітивною лінгвістикою, лексикографією тощо. Зараз активно розвивається та набуває поширення компаративна фразеологія, адже завдяки порівнянню можна виявити особливості, переваги та недоліки досліджуваної мови. У нашій роботі ми намагаємося завдяки методам співставної фразеології порівняти використання фразеологічних одиниць у творах Д. Донцової та О. Марініної.

РОЗДІЛ 3

СТІЙКІ СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ У ТВОРАХ ДАР'Ї ДОНЦОВОЇ ТА ОЛЕКСАНДРИ МАРІНІНОЇ

3.1 Фразеологічні одиниці в іронічних детективах Дар'ї Донцової

Жанр детективу, зокрема іронічного, є цікавим для лінгвістичного аналізу використання фразеологічних одиниць, так як, не дивлячись на широку популярність серед читачів різного віку, недостатньо вивчений дослідниками-філологами.

Починаючи з 80-х р. ХХ ст. цей жанр поширюється у вітчизняній масовій літературі завдяки польській письменниці І. Хмілевській, що в подальшому відкрило для читачів імена відомих авторів – Д. Донцової, Б. Акуніна, О. Мариніної, Г. Куликова, І. Александрова, М. Білова, Є. Басманова, Л. Лютікова, Ф. Раєвської та ін. Іронічний детектив переважно відносять до так званої «жіночої прози», вважаючи першовідкривачем у російській масовій літературі Олександром Марініну[28].

Іронічний детектив існує як антипод «серйозного» детективу, зберігаючи при цьому основні особливості цього літературного твору. Тексти цього жанру завжди передбачають установку на створення комічного ефекту.

Основною властивістю детективу є іронія, яка передбачає містифікацію, тобто звернення до тієї чи іншої маски, яка використовується іронізуючим оповідачем або персонажем. Маски можуть бути різноманітні: від маски простака, довірливого дурня, до глибокодумної людини, прекрасного детектива, невігласа і ін. [28].

Іронія здатна проявлятися на всіх рівнях тексту насамперед завдяки мовній грі [2]

Завдяки різноплановості, цікавому характеру, переосмисленні традиційної поетики та звичаїв масова література передбачає використання у творах особливої «мовної гри» з читачем через наповнення різними смислами фразеологічних одиниць[42,с.50-51].

Через тенденцію до наповнення цього терміну різними значеннями науковці намагаються розглядати «мовну гру» з максимально загальним контекстом. Наприклад, у словнику-довіднику «Культура російського мовлення» розуміння терміну «мовна гра» представлено так: « Це творче, нестандартне (неканонічне, стилістичне) використання будь-яких мовних одиниць і / або категорій для створення дотепних висловлювань, у тому числі - комічного характеру» [26, с.802].

Мовна гра заснована на знанні системи одиниць мови, норми їх використання і способів творчої трансформації цих одиниць. Хто говорить або пише "грає з формою мови» - для посилення її виразності або ж для створення комічного ефекту – мовного жарту [46, с.5].

Така «гра» є свідомим порушенням усіх літературних норм, що дозволяє творцям детективних текстів реалізувати свою індивідуальність, показати майстерність володіння художнім словом, залишаючись при цьому на одному рівні з читацькою аудиторією.

Фразеологія максимально яскраво допомагає виявити можливості авторів своїм широким арсеналом одиниць, що пояснюється образною природою фразеологізмів, приналежністю до загальнонаціонального мовного фонду, який формується носіями впродовж багатьох років[10, с.3].

Дар'я Донцова сміливо використовує та по-своєму обігрує одиниці сучасної фразеології. Є. І. Ліфантьєва зазначає, що мова романів Д. Донцової на перший погляд є досить простою. Вона порівнює її з квапливою скоромовкою, внутрішнім монологом головної героїні. Невигадливі думки про невивадливі побутові речі - невивадлива мова.

Ніякого пафосу, ніякої образності, епітети і порівняння рідкісні, швидше за все жартівливі, ніж гарні [30].

Д. Донцова використовує дуже прості, але дієві комічні ефекти: грає іменами, використовує сленг і дитячу мову, докладно описує витівки тварин [39, с.70].

Заголовки її текстів побудовані за певними моделями, в основі яких теж задіяна мовна гра, наприклад 1) залучення прецедентних текстів: «Чудовисько без красуні» (пор. назву казки «Красуня і чудовисько»), «Алі-Баба і сорок розбійниць» (пор. назву казки «Алі-Баба і сорок розбійників»), «Сплять втомлені іграшки», «Дружина мого чоловіка» тощо; 2) створення оксюморонних поєднань: «Сволота ненаглядна», «Квазімодо на шпильках» та ін; 3) порушення норм лексичної сполучуваності: «Урожай отруйних ягідок», «Контрольний поцілунок». [28].

Але при цьому в жодному романі немає жодної стилістичної помилки, абсолютно органічно використовуються французькі і німецькі вирази. У текстах також міститься багато англіцизмів. Це, наприклад, найменування продуктів харчування: *хот-дог, кетчуп, курица-гриль, сандвич - бутерброд, картошка фри*. Пряма мова кожного з персонажів чітко відповідає соціальному стану цього персонажа, його рівню освіти [30].

У текстах Д. Донцової більшість художньо-зображальних засобів, використаних для створення іронічного забарвлення, становлять посилання на реалії сучасного життя, зокрема, іронічний опис його проблем, що вказує на психологічну базу для читацького сприйняття.

Для манери розповіді характерна невимушеність і іронічність, яка досягається шляхом використання експресивних слів. Наведемо приклади деяких з них: 1) дієслова руху: *броситься, нестись, метаться, рвануться, кинуться, лететь, ринуться*; цим дієсловам протиставлені дієслова з коренем -полз: *ползти, выползти, доползти и др.*; 2) дієслова

мови: *фыркать, лепетать, рывкать, тараторить, хрюкать, щебетать, чирикать, блеять, бормотать, буркать, бубнить, вопить* и др. В цілому ці дієслова містять іронічну, жартівливу оцінку, а їх вживання не завжди вмотивоване[2].

Експресивні слова, власні імена і заголовки стають своєрідними маркерами детективів Д. Донцової. Разом з типовими сюжетними лініями вони визначають обличчя іронічного детективу. Яскраві, оціночні, експресивні слова, за походженням є розмовними, просторічними або жаргонними, через частотність уживання втрачають свою виразність, образність, тобто перетворюються в мовні штампи, тим не менш, вони вже стали необхідними словесними формулами, які репрезентують жанр іронічного детективу і стиль Д. Донцової [2].

Широко представлений в творах фразеологічний рівень. Найчастіше фразеологізми вживаються в звичайному значенні(61,4% від загальної кількості), але індивідуально-авторські трансформації(38,6%) фразеологізмів також присутні.

Письменниця звертається до фразеологічних багатств рідної мови для досягнення яскравого стилістичного ефекту. У художній і публіцистичній мові фразеологізми часто вживаються в їх звичайній формі і з властивим їм значенням. Майстерність і індивідуальність авторки проявляється в умінні не тільки видозмінювати, перетворювати ФО, але і доречно використовувати всю сферу її індивідуальних можливостей в тому вигляді, в якому одиниця вживається в мові.

Традиційне вживання фразеологічних одиниць ґрунтується на знанні особливостей форми і значення, їх стилістичних, історичних, експресивних та інших властивостей. Уміння письменника при такому вживанні виражається в цілеспрямованому відборі тієї чи тієї форми стійкого словосполучення, у використанні з урахуванням своєрідності і типу його значення, в реалізації відносин з іншими одиницями літературної мови і т. д.

Узуальне вживання фразеологізмів властиво як мові автора, так і мові персонажів творів Дар'ї Донцової.

У мові автора стійкі словосполучення використовуються для характеристики героїв з метою точного позначення їх дій або для створення іронії.

У творах Дар'ї Донцової поширене вживання фразеологічних зрощень і єдностей різних стилів, так як вони мають високу ступінь стійкості лексичного складу і виконують у мові експресивну функцію.

Нечисленну групу в мові автора складають фразеологічні зрощення і єдності книжкового стилю.

Для точної передачі змісту ситуації авторка автор використовувала найбільш доречні в даному контексті фразеологізми: **из огня да в полымя** зі значенням «потрапити з неприємного становища в ще гірше» і **наступить на горло собственной песне**., що означає «змушувати себе діяти проти волі»:

Рено, с задатками малолетнего бомбиста. Вот уж из огня да в полымя [14, с.111].

Если честно говорит, денег нет ни на что, так как со смертью Катерины «баксопровод» иссяк, и вот теперь Лузгин, наступив на горло собственной песне, готов идти в фирму, занимающуюся упаковкой [18, с.100].

У наступному прикладі фразеологізм **в мгновение ока**, що відноситься до книжкового стилю, стикається в контексті зі словами нейтрального і розмовного стилю:

И в мгновение ока она стянула с себя брюки, футболку и облачилась в голубое платье, обильно украшенное блестками и бантами [14, с. 25].

У творах Дар'ї Донцової фразеологічні зрощення і єдності розмовного стилю складають більшу частину. Вона використовує дуже поширені фразеологізми, які повністю підходять до стилю її творів,

наприклад: **водити за нос, ни сном ни духом, золотые руки, до поры до времени, сквозь зубы, расставить все точки над і** и др.

Валера сам не врун, и дочка его никогда за нос не водила, поэтому сомнений у отца не возникло [17, с.36].

Эти мужики ни сном ни духом и не подозревают о том, что случилось [18, с.231].

А еще у Куприна оказались золотые руки, и он с упоением мастерил мебель, терпеливо объяснял Олегу, как правильно держать рубанок [18, с.32].

Наташка до поры до времени спряталась в гараже [14, с.234].

– Я всегда говорил, – процедил Аркадий сквозь зубы по-русски, – не надо было учить ее иностранным языкам [14, с.28].

Чтобы сразу расставить все точки над «і» и отбить у Федора всякую охоту проситься на работу [18, с.95].

Цікавим є вживання фразеологізму **прийтись не ко двору**, коли в одному випадку він виступає в звичному для нього значенні «не підійти, не відповідати чийось вимогам, смакам, інтересам», наприклад:

Представленные им кандидаты не пришлись к нашему двору [14, с.5].

А вже в іншому випадку з повністю антонімічним значенням:

Ваша сестричка с ее неумной жаждой денег приилась нам очень ко двору [14, с.91].

Персонажі використовують фразеологізми в основному для створення емоційності висловлювання або для оцінки інших персонажів.

У мові героїв зустрічаємо фразеологічні зрощення і поєднання книжкового стилю:

- Первые четыре почили в бозе. – Где почили? – продолжала растерянная стюардесса. – В бозе, – ответил Аркадий и откинулся в кресле [14, с.13].

Тут значення «піти з життя мирно» обігрується за допомогою вдало використаного фразеологізму **почить в бозе**.

- *Значит, сразу по приезде я шлепнулась на это ложе куртизанки и **заснула мертвым сном*** [14, с.23].

Для посилення стилістичного ефекту використовується фразеологічне поєднання **заснуть мертвым сном** зі «значенням міцно, безпробудно».

Значно більше фразеологізмів розмовного стилю, які зазвичай вживаються серед слів нейтрального стилю:

- *Через секунду я поняла, почему она не светила – шел дождь, лил, **как из ведра*** [14, с.218].

- *Как-никак я столько лет прожил с Жаном **душа в душу**, пока вы не разрушили наш, так сказать, брак* [14, с.66]!

- *Вы поссорились? – спросила я. Аня пожала плечами: – Нет, **просто кошка между нами пробежала*** [18, с.82].

- *Надо **держать себя в руках*** [14, с.116].

- *История эта произошла шесть лет назад и **наделала много шума*** [14, с.42].

- *А вы, оказывается, бойкая. Я-то думал, что вам понадобится, по крайней мере, неделя, чтобы додуматься до всего. Но, дорогая, при чем здесь полиция? Интеллигентные люди решают все проблемы между собой, **с глазу на глаз*** [14, с.115].

- *Конечно, Катрин была просто неприлично бедна, к тому же полька, но нам было все равно – главное, что он женат, а **злые языки заткнулись*** [14, с.89];

Спостерігаємо також випадки використання серед лексем розмовного стилю:

- *У него сестры, братья, несколько теток – все **бедны, как церковные мыши*** [14, с.44]...

- *Ну, думаю, **выведу тебя, дружок, на чистую воду*** [14, с.148].

- *Зачем нас от дела оторвали? Может, сейчас кто и впрямь погибает, а мы тут с вами балду гоняем* [18, с.186]!

— *Звучит, как в сказке, — хмыкнула Манюня, — в дальних кладовках, за тридевять земель, у самого синего моря.* [17, с.15]

— *Ленивая, никогда кровать не уберет, грязную чашку в мойку не отнесет, на столе оставит. Избалованная до предела. Задирает нос перед всеми* [17, с.74].

– *Он, наверное, легко выходил из себя и мог напиться до беспам'ятства* [17, с.100].

- *Мальчишка совсем потерял рассудок, кричал, что все вокруг сволочи и вруны* [14, с.110]...

– *Как спалось? – спросила Наташка. – Глаз не сомкнула, повертелась всю ночь* [14, с.63].

Іноді письменниця використовує відразу кілька фразеологізмів в одному реченні, це надає висловам особливу емоційність та експресивність, наприклад:

- *Одним ударом сразу двух зайцев убить: и от семейного уютa избавит'ся, и страховку за материнскую коллекцию получить* [14, с.128].

- *Давай дадим ей шанс, не будем рубить с плеча* [19, с.26].

Можна також спостерігати об'єднання в одному реченні фразеологізмів і розмовного, і просторічного стилів:

- *Типун вам на язык, - в сердцах заявила медсестра, - глядишь, поправит'ся скоро*[15, с.47].

І. Голуб відзначає, що яскравий стилістичний ефект створює пародійне використання фразеологізмів, уживаних нерідко в поєднанні з різностильовими лексико-фразеологічними засобами [6, с.120].

Таким чином, узуальне, або традиційне, вживання фразеологізмів притаманне творам Дар'ї Донцової. Ми спостерігаємо використання фразеологізмів різних типів, стилів і значень. Застосування

фразеологізмів у звичному вигляді сприяє створенню особливої емоційності, виразності, яскравості мови, опису як одного конкретного персонажа, так і всього твору. Письменниця активно вживає фразеологізми у мові автора і в мові персонажів.

У мові автора переважають фразеологічні єдності і зрощення розмовного стилю (*водить за нос, ни сном ни духом, золотые руки, до поры до времени, сквозь зубы, расставит все точки над і*), тут рідко зустрічаються єдності та зрощення книжкового стилю (*из огня да в полымя, наступит на горло собственной песне, в мгновение ока и др.*).

У мові персонажів фразеологізми використовуються в основному для створення емоційності висловлювання або для оцінки інших персонажів. Вживаються і єдності і зрощення книжкового стилю (*почит в бозе, заснуть мертвым сном и др.*). Ширше представлені розмовні фразеологізми (*как из ведра, душа в душу, вывести на чистую воду, балду гонять, держат в руках, наделать шума и др.*)

Крім узуального вживання фразеологічних одиниць, існує й індивідуально-авторське, коли фразеологізми можуть піддаватися різним перетворенням і ставити оказіональними. Трансформоване вживання надає ФО елемент новизни, яскравості, виразності, фразеологізм постає повністю в оновленому вигляді. Властива фразеологізмам образність оживляє оповідання, додає йому жартівливе, іронічне забарвлення.

У творах Дар'ї Донцової фразеологізми також піддаються оригінальній обробці. Проаналізуємо ці прийоми, взявши за основу класифікацію Н. М. Шанського. Письменниця користується такими прийомами як: заміна компонентів фразеологізму(9,8%), розширення його складу(6,5%), контамінація фразеологізмів(2,4%), фразеологічна алюзія(2,4%), подвійна актуалізація(8.2%), зміна граматичної структури

фразеологізму(6,5%) та використання одразу декількох засобів переосмислення(2,4%)

Одним з найбільш поширених способів обробки фразеологізмів є заміна одного з компонентів, що входять до складу стійкого словосполучення, іншим. Заміну компонентів стійкого сполучення здійснюють з метою закріпити його за конкретною мовленнєвою ситуацією, підвищити виразність, наповнити вираз новими смисловими відтінками. Для заміни використовуються синоніми різних стилів, антоніми або мотивовані контекстом слова.

Найчастіше автор замінює компоненти фразеологізмів з метою докорінної зміни їх значення і створення гострого сатиричного ефекту. Використовуючи цей прийом, автори прагнуть більш точного збереження звукової організації фразеологізму [6, с.123].

Наприклад, для посилення емоційного ефекту у фразеологізмі **спать без задних ног** нейтральний компонент «*спать*» був замінений розмовним «*дряхнуть*». Слід також зазначити, що в даному прикладі письменниця використовує різностильові синоніми «*почивать*» і «*спать*» для створення іронічного ефекту:

*– Ты бы ещё больше почивала, – засмеялась Наташка. – Проглядела детей, так тебе и надо. Пока ты **дряхла без задних ног**, дети-то уехали [14, с.37];*

Або, наприклад, компонент «*выйти*» у фразеологізмі **выйти сухим из воды** замінений лексемою «*вылезти*» розмовного стилю:

*Наверно, кое-кому удастся **вылезти сухим из воды**, но Антонине не везло – она стала жертвой шантажиста [16, с.138].*

*Тихая беседа за столом **текла своим чередом** [14, с.29].*

Компонент «*идти*» у фразеологізмі **идти своим чередом** зі значенням «розвиватися як зазвичай, своїм порядком» замінений на лексему «*текла*».

Синонімами замінюються також компоненти у фразеологізмах **ходить на цыпочках, виходить сухим из воды** в таких прикладах:

Ковыляя на цыпочках по обледеленелому двору, я кожей чувствовала волну веселья, исходящую от стоявшей в дверях хозяйки [18, с.217].

*А Никитке даже «ай-яй-яй» не сказали, он всегда **сухим из воды выскакивал**, его мамашка только поржала [17, с.20].*

У наступних прикладах заміна здійснюється у фразеологізмі **умереть со скуки**. В одному випадку компонент «умереть» замінюється синонімом «скончатся», а вже в іншому прикладі - лексемою «маяться», яка зберігає первісне значення фразеологізму «нудьгувати»:

*– Нам не разрешают даже читать, хотя здесь можно **скончатся от скуки** [14, с.119].*

*- Благополучно преодолев все коридоры, я оказалась перед большой решеткой, возле которой на стуле **маялся от скуки** пожилой охранник [14, с.117].*

Іноді для заміни використовуються не тільки синоніми, як в попередніх прикладах, а й слова, які, на думку автора, більш підходять до контексту:

*– Я надеялся, что Лиза дрогнет и расскажет все, но у нее не нервы – **стальные канаты** [14, с.282].*

*Ну цирлих-манирлих, – прокукарекал Илья и плюхнулся в одно из бамбуковых кресел, - денежки счет любят! **Сунула кота в мешке** [18, с.122].*

З метою актуалізації фразеологізмів письменники надають їм незвичайну(оказіональну) форму. Видозміни фразеологізмів можуть виражатися в скороченні або розширенні їх складу [6, с.122].

Тому письменниця дуже часто вдається до трансформації структури фразеологізмів шляхом розширення компонентного складу. Такий прийом сприяє конкретизації узагальненого, широкого значення фразеологізму, застосування його до певної ситуації. Наприклад:

– О, Банди и Снапунуэль очень любят кошек. Да вы посмотрите сами! – С моих глаз **спала пелена ужаса**, и я увидела на спине питбуля белую пушистую кошку [14, с.19].

Кстати, я сама родила школьницей, а у Павла **в кармане гуляла вошь на аркане**... [18, с.87]

Однако Петя не очень приятный человек, не упустил возможности **ткнуть девушку носом в лужу**, — поморщилась я, — у меня есть один знакомый, очень богатый человек [17, с.62].

Странная она была девушка, крайне обидчивая, подозрительная, очень ранимая, способная **из одной мухи сделать трех слонов** [12, с.297].

Тут розширенню піддалились фразеологізми **словно пелена спала с глаз, в кармане вошь на аркане, ткнуть носом, делать из мухи слона**.

Фразеологічна алюзія - це наступний прийом, який присутній в творах Д. Донцової. Він полягає в тому, що автор використовує тільки образ, зміст або окремі компоненти вихідного фразеологізму. Цей прийом є одним з найбільш складних індивідуально-авторських перетворень фразеологізмів. Наприклад:

*Среди сплошных достоинств у моего мужа имелся один недостаток. Этакая крохотная **иголка в пуховой перине*** [18, с.22].

В заданому контексті виділений фрагмент асоціюється у читача з відомим фразеологізмом **иголка в стоге сена**, який позначає «неможливість знайти кого-що-небудь в масі людей, предметів».

У наступному прикладі фразеологізм **окатить холодной водой** постає перед нами в зміненому вигляді, але контекст висловлювання зберігає первісне значення «охолодити запал, завзяття»:

– *Вовремя сделала мне внушение, – пояснил Коробок. – **Вылила на мою вскипевшую голову ведро воды**, и я успокоился* [19, с.79].

Іноді для передачі значення досить лише одного компонента сталого словосполучення. В даному прикладі значення фразеологізму **наступить на те же грабли** передається за допомогою компонента «граблі»:

*Я всплеснула руками. – Здравствуйте, любимые **грабли!** Вы так и не бросили покер?* [16, с.186]

Слід також відзначити ще один прийом трансформації фразеологізмів, який знаходимо на сторінках творів письменниці - подвійна актуалізація. При подвійній актуалізації відбувається реалізація в одному контексті фразеологічного значення і вихідних словникових значень компонентів звороту. Семантико-стилістична функція цього прийому полягає в створенні гумористичного (комічного, іронічного, сатиричного) і ігрового ефектів.

Застосування цього прийому можна побачити в наступних прикладах:

*– Луи, – прервал его откровения женский голос, – что ты **кормишь** мадам Даша **разговорами** на кухне?* [14, с.61]

Незважаючи на заміну компонента у фразеологізмі **кормить завтраками**, в заданому контексті об'єднуються зв'язане і вільне значення звороту.

Об'єднання значень відбувається також в таких випадках:

*– Сейчас расскажу. Когда я убежала из аптеки, то у меня не было ни копейки денег и просто брела **куда глаза глядят*** [14, с. 173].

*– Итак, господа, теперь, когда все мы наконец-то собрались вместе, пора **расставить по местам точки** и все остальные знаки препинания,– проговорил комиссар* [14, с.239].

Зауважимо, що в творі можна зустріти також і узуальне вживання фразеологізму **расставить точки над і**.

Об'єднання значень властиво фразеологізмам **на первый взгляд і какая муха тебя укусила** в наступних прикладах:

Правда, она ожидала увидеть на этом месте Банди, была уверена, что это он... Питы и впрямь на первый взгляд безумно похожи... Вот на второй не очень [13, с.105].

*Но Геннадий не внял доброму совету. Уж не знаю, **какая муха укусила** молчаливого парня, но насекомое постаралось на славу [16, с.18].*

Часто письменники і публіцисти вдаються до контамінації фразеологізмів для вираження думки в незвичайному, дотепному формулюванні. Контамінація фразеологізмів нерідко супроводжується їх переосмисленням. На основі перетворення фразеологізмів письменники створюють художні образи, які сприймаються як розвиток теми, заданої фразеологізмом [6, с.124].

Наприклад: *«Провели **стреляного воробья** на мякине. **Развесила уши и хлопаю ими**» [13, с.70]. У першому і в другому реченнях два фразеологізми, що складаються з подібних за лексичним значенням частин, (але самостійно не синонімічні), об'єднані в одне речення. Така мовна гра надає яскравість тексту, також передбачає підготовленість читача.*

Наступний прийом трансформації - це зміна граматичної структури вихідного фразеологізму. Найбільш поширеними є заміни одних дієслівних форм іншими і зміна числа компонентів. Наприклад:

*Мужики некоторые орали, но довольно скоро все вокруг узнали, что адвокат экзотическими животными увлекается, и перестали **ловиться на его удочку** [18, с.93], ср.: «поймать (ся) на удочку».*

*Ну-ка, гляньте сюда, **фомы неверующие** [18, с.222], ср.: «фома неверующий».*

Іноді, письменниця використовує відразу кілька прийомів трансформації для одного фразеологізму. Наприклад, подвійна актуалізація фразеологічного звороту спостерігається при одночасному розширенні складу:

Касаткина спокойно перевернула эту страницу судьбы и наконец-то стала вести ту жизнь, о которой мечтала. Фортуна повернулась к Полечке улыбающимся лицом [16, с. 282].

Або, наприклад, одночасна заміна компонентів і розширення складу фразеологізму **нести вздор**:

*– Не надо, – остановил меня Яцек. – Обычная история. Сначала напивается до беспамятства, потом **несет несусветную чушь**, затем, после хорошей оплеухи, спит сутки* [14, с.93].

Таким чином, основними прийомами, які використовує письменниця, є заміна компонентів фразеологізму, розширення його складу, контамінація фразеологізмів, фразеологічна алюзія, подвійна актуалізація, зміна граматичної структури фразеологізму. Ці прийоми сприяють досягненню особливих функціональних і стилістичних ефектів. Деякі з прийомів підсилюють емоційний ефект, сприяють конкретизації узагальненого значення фразеологізму, створення ефекту лаконізму мови і т.д.

Всі зміни ФО стилістично виправдані: вони пристосовують той чи інший фразеологізм до конкретної мовної ситуації, акцентують на ньому увагу читача, підвищують експресивність сказаного.

3.2 Особливості вживання фразеологізмів у творах Олександри Марініної

Детективні твори Олександри Марініної стали основою масової культури та літератури кін. ХХ-поч. ХХІ ст. Її сміливо називають «російською Агатою Крісті», «королевою російського детективу»[41], адже вона у своїх творах порушує проблеми близькі та зрозумілі звичайній людині, описує героїв, у яких кожен може розпізнати себе. Це надзвичайно зближувало її з читацькою аудиторією, тим самим збільшуючи роль іронічних детективів серед масової літератури.

М. Городникова відзначає у творчості письменниці привабливий та захопливий характер творів, «яким притаманний Entertainment – professionelle Unterhaltung», тобто розважливість, уважність до аудиторії, що демонструє особливу перевагу масової літератури та обумовлює роль детективних романів у всьому світі[7, с. 111].

Олександра Марініна активно використовує ресурси фразеології сучасної російської мови у своїх текстах, при чому як у традиційному вигляді (57 % від загальної кількості), так і у індивідуально-авторській обробці(43 %). Досліджений матеріал дозволяє виокремлювати фразеологічні звороти не тільки у персонажному мовленні, але й у авторському також.

Найменшу частину серед використаних узуальних фразеологізмів у мові автора становлять зрощення книжного стилю, що створюють ефект контрастного поєднання лексем високого та нейтрального стилів:

*К восьмому классу, когда пришла пора вступать в комсомол, десятка Кабанова стала **притчей во языцех** у всей школы, а за Виталиком тогда впервые потянулась слава «паровоза, который вытянет за собой любой состав»[36,с.44]*

*По введенным недавно правилам, войти в здание министерства можно было только в том случае, если ты являешься счастливым обладателем «министерского» удостоверения либо у тебя есть специальный вкладыш, разрешающий проходить в **святая святых** борьбы с российской преступностью[36,с.68]*

Як зауважує В. Дідковська, в сучасних детективних творах джерела поповнення фразеологічної бази зміщуються в сферу просторіччя і різноманітних соціальних діалектів (жаргонів, молодіжного сленгу, професійного мовлення). Це відбувається відповідно до загальних тенденцій розвитку російської мови: активної неологізації одиниць, прагнення до свободи вираження, до оновлення культурно-мовних зразків[11,с.91].

Відповідно до цього у творах О. Марініної спостерігаємо активне використання фразеологічних зрощень і єдностей розмовного та просторічного стилю у мові автора, героїв детективів, що додає більшої іронії та сатири висловлюванню, адже основною функцією таких творів є розважити читацьку аудиторію:

*Родители долго **ломали голову** над тем, что же вдруг случилось с их домашним, тихим и послушным сыном*[35, с.5].

*Получив от Михаила все блокноты с записями по делу Галактионова, Анастасия Каменская заперлась в кабинете, сварила себе еще кофе, убрала со стола все лишнее и с **головой погрузилась** в изучение списка людей, с которыми так или иначе был связан Александр Владимирович Галактионов*[35, с.26].

***В конце концов** испанец полностью переключился на новую знакомую, начал объясняться с ней на плохом английском, но зато без помощи Насти, выполнявшей функцию переводчика*[35,с.86].

*– Не надо, – **процедила она сквозь зубы**. – Я живу здесь рядом* [35,с.217]

Іноді можна зустріти фразеологізм розмовного походження декілька разів поспіль, проте в різних сюжетних ситуаціях (**взять себя в руки, ни свет ни заря, спустить с рук**):

*На глаза ее навернулись слезы, но она быстро **взяла себя в руки***[35, с.64].

*Настя **взяла себя в руки** и постаралась как можно лаконичнее, чтобы не наделать грубых ошибок, изложить Томилину свою гипотезу об «обратной петле»*[35,с. 116].

*В воскресенье Платонов проснулся **ни свет ни заря** с чувством, что он выспался и отдохнул* [36,с.123].

*Утром в понедельник Платонов проснулся **ни свет ни заря** и долго раздумывал, вставать ли ему, рискуя разбудить Киру, или еще поваляться и подумать*[36,с.244].

А промежуточные вообще не пишут, ограничиваются справкой на два абзаца. А отдел координации и планирования им все с рук спускает[35,с.129].

Как вы думаете, почему он спустил с рук своему новому заместителю такую выходку, как обнаружение содержимого его письменного стола?[36, с. 34]

Фразеологічні зрощення просторічного стилю, які періодично повторюються в коментарях авторки, неодноразово можна побачити на сторінках детективів, а фразеологічні єдності просторічного стилю переважно притаманні мові персонажів, наприклад:

Ольга Красникова в сердцах швырнула на рычаг телефонную трубку[35,с.5].

Я, товарищ генерал, хотел убедиться, что Платонов действительно работал по уральскому заводу, а не валял восемь месяцев дурака[36,с.63].

– *Черт, ну и угораздило же вас! – в сердцах воскликнула она*[35,с.218].

– *А черт ее знает! – в сердцах бросила Настя*[36,с.250].

-Не валяйте дурака, Геннадий Иванович, – рассердился Бороздин[35,с.189].

Фразеологізми активно беруть участь під час створення художніх образів, тому у творах О. Марініної завдяки використанню фразеологічних зворотів у авторській мові можна простежити характеристику поведінки героїв або оцінку їхнім вчинкам, наприклад: надмірна втома персонажа(*Литвинова мчалась домой, не чуя под собой ног*[35,с.105]; розгубленість (*Природа, словно в насмешку, наградила его умением смотреть так ласково и проникновенно, что девицы теряли голову от одного его взгляда*[35,с.200]; строгість героїні(*Когда Светлана чихала, он начинал пространно рассказывать ей, как нужно лечить простуду, когда Ирина звонила домой сыну, он делал ей*

замечания и учил, как нужно разговаривать с семнадцатилетним юношей, чтобы **держат** его в узде, но в то же время не обижать чрезмерной опекой,[36,с.6]; чесність(У Миши Доценко было еще одно отличительное качество: он был единственным сотрудником отдела Гордеева, который никогда не называл своего начальника Колобком не то что **за глаза**, а даже и в мыслях[35,с.22])

Якісна характеристика можливостей, стану героїв можлива при використанні наступних зрощень розмовного стилю:

*Открыть сейф не составляло для Бойцова ни малейшего труда, он **собаку съел** на самых хитроумных замка[35,с.304].*

*А мама идет **ни жива ни мертва** [36,с.21].*

*Однако была у Мукиенко одна слабость, маленькая совсем, незначительная слабость, но на слабости этой его легко можно было взять, что называется, **голыми руками**[36,с.60].*

Фразеологізми просторічного стилю відрізняються від інших своєю зниженою конотацією, негативною забарвленістю, проте мають яскраво виражену емоційність, яка влучно підходить художньому стилю О. Мариніної. У її творах такі звороти мають місце і в авторському мовленні, і в репліках героїв.

Письменниця з легкістю використовує такі фразеологічні одиниці просторічного стилю, які додають дієвість та життєвість детективам:

- зрощення: «ни в одном глазу»(– **Ни в одном глазу**, – *очень серьезно ответил Константин Михайлович[35,с.68]*), довести до ума (– *Еще вчера я могла бы гарантировать вам, что через полтора месяца все будет **доведено до ума**[35,с.105]*, грош цена («*Не можете найти со следователем общего языка – **грош вам цена** как оперативникам*», – *не уставал повторять он[35,с.22]*, смешать с грязью (*Но слышал бы ты, как на меня сегодня орал заведующий редакцией! Просто **смешал меня с грязью**[35,с.198]*, сдать с потрохами(– *Хватит и того, что мы **сдадим** им разработчика со всеми **потрохами**[35,с.269]*, стоять на ушах (*Теперь*

вся милиция из-за него **на ушах стоит**, а до сгоревшего уголовного дела руки у них дойдут не скоро, если вообще дойдут когда-нибудь.[35,с.273], коту(псу) под хвост (Что должно было произойти с ней, чтобы после пяти лет каторжного труда, когда приходилось разрываться между учебой и семьей, пустить все **коту под хвост** и не заниматься юриспруденцией?(шестерки)30; Но все равно жалко: столько трудов **псу под хвост**.[36,с.179];

- фразеологічні єдності : полить грязью (Но сотрудники протокольного отдела почему-то начали **поливать грязью** покойного, причем таким хитрым способом, при котором у каждого из них появился повод к убийству[36,с.41], совать нос (Короче, Миша Доценко все это учел и познакомился с сотрудницей секретариата, которая обожает **совать нос** во все бумаги и все узнавать первой).[35,с.264], уши развесить (– Сопли распустил, да? Тебе трупы невинных младенцев показали, а ты **уши и развесил**?[35,с.269], во всю глотку (Ребенок и в самом деле орал **во всю глотку** и, захлебываясь слезами и соплями, требовал мороженое «Баунти»).[35,с.295]

Мова героїв іронічних детективів О. Марініної також насичена різними фразеологічними висловлюваннями, які органічно підходять контексту та загальним мотивам авторки, що дозволяє створювати мовні портрети героїв(Чего ему паниковать-то, интересно? **Рыльце в пушку**, что ли?[35,с.127]; И учите физику, учите, не ленитесь, а то опять **попадете впросак**, как сегодня.[35,с.161], їхні характери(Понятно, что практически любая женщина в такой обстановке замкнется и слова лишнего не скажет, лишь бы быстрее **ноги унести** от этого малоприятного человека[35,с.26]; У меня лишних денег нет, я сейчас квартиру обставляю, **каждая копейка на счету**).[35,с.,173]

Переважно письменниця використовує, як і в авторській мові, ФО розмовного та просторічного стилю, проте фразеологізми нейтрального та книжного стилю теж присутні, вона застосовує у творах зрощення **во**

что бы то ни стало, тишь да гладь, лечь костями, почить в бозе та едності как зеницу ока, терять дар речи, які у контексті поєднано з лексичними одиницями розмовного стилю:

Надо ее восстановить во что бы то ни стало[35,с.147].

*-Если я и не находила, что ответить, то по крайней мере не краснела и не **теряла дар речи***»[35,с. 90].

*– И ведь что обидно, я раньше в соседнем муниципальном округе работал, только в прошлом году сюда перевелся, так там – **тишь да гладь***. [35,с.153].

*Если же твой Дмитрий чист, то надо **костями лечь**, но помочь ему оправдаться*[36,с.64].

*Поэтому я долго не убивался по **почившей в бозе фирме**, а стал ждать, когда же она возродится*[36,с.84].

*Таких агентов берегут **как зеницу ока**, на них не заводят никаких личных дел и учетов, чтобы не дай бог их не расшифровать*[36,с.85]

Найбільшу чисельність та популярність серед використаних Олександром Марініною фразеологізмів у мові персонажів становлять зрощення розмовного стилю, так як вони характеризуються високим ступенем ідіоматичності, тобто повною відмінністю значення всієї мовної одиниці від значень слів-компонентів.

Авторка використовує такі сполуки з різними стилістичними та сюжетними мотивами, наприклад:

*-для посилення емоційності висловленого(**И нельзя потом принимать за чистую монету то, что написано в протоколах допросов таких свидетельниц***[35,с.22]; *– Ох, Мишенька, простите меня, **ради бога!** – спохватилась Настя*[35,с.26]; *– **Час от часу не легче!** – выдохнула Настя*[35,с.58]; *– Вы там, на Петровке, высоко сидите, далеко смотрите, вам и **карты в руки***[35,с.153]; *Ехать с малознакомой, хоть и с виду симпатичной, девицей, да еще за ее деньги? **Вляпаешься еще в какую-нибудь историю, костей потом не соберешь***[35,с.173]; *–*

Вот и получается **палка о двух концах**, – согласно кивнула Казакова[36,с.223]; – **Вы как в воду глядели**, – почему-то радостно сообщила она[36,с.251].

- для опису різних якостей героїв(*-Таких сейчас, слава богу, **пруд пруди***[35,с.80]; *Так только, в общих словах, исходя из того, что он соизволит нам **сквозь зубы процедить***[35,с.24].; *Это сейчас, пока они в приборе заинтересованы, только позвони – прибегут. А потом их **днем с огнем не найдешь***[35,с.149]; *Некоторые хохочут, некоторые **выходят из себя** от негодования. Вы-то что сделали?*[36, с.37]; – *Дашка, сколько раз тебе говорить, чтобы ты не носилась **сломя голову** как сумасшедшая, – с упрёком сказала Настя, помогая молодой женщине вынимать покупки из огромной матерчатой сумки* [36,с.157]; – *Твоя Каменская, которую, видите ли, обманывать нельзя, **водит тебя за нос**, как мальчишку, – заявил он, едва Вадим подъехал и пересел в машину к начальнику*[35,с.267].

- для змалювання станів предметів(*Или в машине завелся вирус. Хотя откуда ему взяться? Машина совершенно новая, стоит у меня **без году неделю**, кроме меня, никто ею не пользуется*»[35,с.,151].

У детективах також представлено часте використання фразеологічних єдностей розмовного стилю, що підходять загальній концепції детективів письменниці:

*И поскольку ни вы, ни я в ближайшее исторически обозримое время увольняться не собираемся, давайте **возьмем себя в руки**, потому что нам все равно придется вместе работать, и не один раз*[35,с. 145].

– *Думаешь, этот трусливый дурак что-то **мимо глаз пропустил?***[35,с.68].

– *Раньше для меня все психологические хитрости Володька Ларцев придумывал. А теперь я без него **как без рук***[35,с.68]

*Мы не должны сидеть **сложив руки**, видя, как рушится научный потенциал Института*[35,с.180].

Вы, наверное, умираете от скуки, читая наш план. Угадал?[35,с.188].

– *Между прочим, между прочим, – передразнила его Настя. – Между прочим, шила в мешке не утаишь*[36,с.14].

Короткову, конечно, трудновато придется, он у нас юноша вспыльчивый, а мы с тобой люди тихие, сдержанные, так что выкрутасы этого Русанова нас не особо из колеи выбьют[36,с.69].

И не потому, что они бездельники и лентяи, вовсе нет, они работают не покладая рук, но вакансий там уже больше, чем живых людей, а количество экспертиз растет пропорционально количеству совершаемых в городе преступлений[36,с.249].

Комічний ефект, який виникає при введенні до контексту фразеологічних одиниць узуальної форми, посилюється насиченням та концентрацією у мовленні персонажів просторічних, іноді грубо-просторічних зрощень та єдностей:

Ни в одном глазу, – очень серьезно ответил Константин Михайлович[35,с.68].

– *Еще вчера я могла бы гарантировать вам, что через полтора месяца все будет доведено до ума. Но теперь – не знаю*[35,с.105].

-Не валяйте дурака, Геннадий Иванович, – рассердился Бороздин[35,с.189].

Я, товарищ генерал, хотел убедиться, что Платонов действительно работал по уральскому заводу, а не валял восемь месяцев дурака[36,с.63].

«Не можете найти со следователем общего языка – грош вам цена как оперативникам», – не уставал повторять он[35,с.22].

Но слышал бы ты, как на меня сегодня орал заведующий редакцией! Просто смешал меня с грязью[35,с.198].

– *Сопли распустил, да? Тебе трупы невинных младенцев показали, а ты уши и развесил?*[35,с.269].

– *Хватит и того, что мы **сдадим** им разработчика со всеми потрохами*[35,с.269].

*Теперь вся милиция из-за него **на ушах стоит**, а до сгоревшего уголовного дела руки у них дойдут не скоро, если вообще дойдут когда-нибудь*[35,с.273].

Досить часто письменники збільшують «щільність фразеологічного простору у тексті»[11,с.95], використовуючи на одній сторінці твору декілька фразеологізмів, однак О. Марініна застосовує такий метод навіть в одному реченні, поєднуючи ФО розмовного стилю:

*На каждое наше слово он будет **нос воротить** и **цедит** сквозь зубы*[36,с.,69].

*Значит, она, во-первых, не такая уж **важная шишка...**, а во-вторых, бедная, но гордая. ... Такая, как Каменская, жаловаться и **качать права** не будет*[33,с.23].

Цікавим є прийом поєднання не тільки кількох фразеологізмів, а й одночасне розкриття значення цих одиниць, що представлено в наступному прикладі:

*В реальной жизни все происходило так: мать закатывала истеричные сцены, явно провоцируя отца на ответные выпады, из которых можно было бы раздуть скандал и уж тут-то **дать себе волю**, покричать, поплакать, даже, если повезет, разбить пару-тройку тарелок, **выпустить пар**, сбросить напряжение*[35,с.198].

Авторка подає поряд з фразеологізмами «дать себе волю» и «выпустить пар» їхнє словникове значення для посилення експресивності висловлювання.

Серед оказіональних змін стійких словосполучень у творах О. Марініної представлені усі види за класифікацією М. Шанського, а саме: семантичні перетворення(8,2%), заміна(7,4%) та розширення компонентного складу фразеологізму(1,65%), використання як вільного

словосполучення(2,4%), контамінація(1,65%), фразеологічна алюзія(1,65%), подвійна актуалізація(11,5%), скорочення фраземи(4,3%), використання поряд з фразеологізмом його значення(0,8%), граматична заміна складників(2,4%) та використання кількох прийомів одночасно(0,8%) тощо.

Семантичні трансформації у детективах полягають у заміні первинного значення фразеологізму антонімічним, що досягається завдяки уведенню до його складу частки «не». Такий ефект спостерігаємо при використанні сполук **«оказаться в дураках»**, **«взять в толк»**, **«сдвинуться с мертвой точки»**, **«иметь зуб»**, **«попадутся на удочку»**, **«сбить с толку»**, **«вешать нос»**, **«выводить из себя»**, **«ударить в спину»**, **«путаться под ногами»**:

Надо бы продумать какую-нибудь хитрую комбинацию, подстраховаться, чтобы получить деньги и не оказаться в дураках[35,с.149].

*Глядел на отпечатанные на принтере строчки и никак не мог **взять в толк**, что речь идет не об однофамильце Юрия Ефимовича, а о нем самом*[36,с.15].

*Недаром же за восемь месяцев дело **с мертвой точки не сдвинулось**..*[36,с.62].

*Этот человек должен, во-первых, быть настоящим профессионалом, чтобы суметь объективно разобраться в этой поганой истории, и, во-вторых, не желать Платонову зла, **не иметь на него зуб***[36,с.

*Мы с тобой должны быть к этому готовы и **не попадутся на удочку**, вот и все*[36,с.64].

*– Тебя **с толку не собьешь**, старлей, – удовлетворенно произнес Ольшанский, – ты с виду конфетный, а на зубах железный*[35, с.54].

Но ты нос не вешай, старлей[35,с.53].

Слушай, Бойцов, не выводи меня из себя, – с угрозой сказал Супрун[35,с.269].

Да, кстати, не хочу наносить вам удар в спину, поэтому предупреждаю заранее: завтра мой начальник полковник Гордеев обязательно спросит вас, почему ваши показания не оформлены протоколом[36,с.38].

На этом мы ее и зацепим, чтобы не пугалась под ногами[35,с.185].

Чисельною є група **структурно-семантичних** модифікацій фразеологізмів. Науковці розмежують декілька видів: зміни, які не порушують тотожності одиниць та зміни, в результаті використання яких виникають **оказіоналізми** (індивідуально-авторські фразеологізми та сполуки).

В першій групі структурно-семантичних змін стилістичний ефект досягається за рахунок концентрації конотативних сем фразеологізмів у контексті (розширення або скорочення(еліпсис) складу, контамінація), або за рахунок впливу контексту на фразеологізм(заміна компонентів, використання як вільного словосполучення, граматичні трансформації тощо)

Заміна складників відбувається з метою повної відповідності стійкої одиниці контексту висловлювання, надання емоційності. В арсеналі творів авторки знаходимо компоненти, замінені синонімами:

Зачем было нестишь на автобус сломя голову?[35,с.219], пор. «бежать сломя голову»;

Инна как на крыльях влетела в спальню, где Юлечка, как обычно, валялась в постели с книжкой[35,с.270], пор. «взлететь на крыльях»;

– *Раньше меня нельзя было застать врасплох такими гадостями*[35,с.90], пор. «застигнуть врасплох»;

Прийом заміни компонентів семантично близькими словами без зміни значення фразеологізму є поширеним в детективах О. Марініної, наприклад:

*Хорошо, что я додумался проверить, а то **взял(пор. одел) бы сейчас этот хомут себе на шею**, не знал бы потом, что с ним делать[35,с.46].*

*Сопляк! – **пробормотал (пор. процедил) сквозь зубы Игорь Константинович**[35,с.269].*

*Он всегда старался быть спокойным и корректным, чтобы не «спугнуть» свидетеля, **не сбить(выбить) его память с нужной колеи**[35,с.283].*

*Да и учителя в нынешнее-то время не особо умные, не то что не защитят ее от других детей, а еще и сами **добавят(пор. подлить) масла в огонь**.[36,с.223].*

*– **Черт тебя за язык тянет(пор. дернул)**. Раз Гриша ее убил, значит, что-то было[35,с.101].*

А також можлива заміна лексемами з антонімічним значенням, наприклад: *Если верить свидетелям, то в последнее время **удача** вроде бы **отвернулась от Александра Владимировича**[35,с.47](фр. «удача повернулась»)*

Прийом розширення або розгортання компонентного складу фразеологізму – це порушення його цілісності, синтаксичне розкладання на окремі частини та додавання нового, семантично близького складника.

Такої трансформації зазнають стійкі сполуки **«натянуть веревку»**, **«попасть в сложное положение»**, наприклад:

*Разобьется самолет, на котором я полечу в Новосибирск. Вот так планируешь, планируешь и не знаешь, где споткнешься, где **судьба тебе веревочку поперек дороги натянула**[35,с.34].*

Да, следовательно Ольшанский язык в узде не держит, не задумываясь ставит людей в сложное и неприятное положение[35,с.54].

Ще одним структурно-семантичним перетворенням, який зустрічаємо на сторінках детективів О. Марініної є скорочення компонентного складу фразеологізму, або еліпсис.

Ладно тебе, теперь до старости будешь мне эту материальную помощь поминать[35,с.11]. У цьому реченні спостерігаємо скорочення компонента «лихом» ФО «**поминать лихом**».

В наступному прикладі пропущення частки **не** фразеологізму «клещами не вытащишь» призводить до зміни значення цієї сполуки на антонімічне:

И теперь Константин Михайлович клещами вытаскивал из него ответ на вопрос, а от кого же сам Лыков получил такие сведения[35,с.13].

Утренний подъем всегда превращался для нее в пытку, ей приходилось собирать всю волю, чтобы выдернуть себя из сонной вялости[35,с.76]. У цьому випадку пропущено компонент «в кулак» ФО «**собирать волю в кулак**» з метою показати характер та стан героя.

Щоб показати миттєвість та підвищену інтенсивність подій авторка змушена опустити складові частини фразеологізмів «**кидать камень в мой огород**» та «**бросать концы в воду**»:

Война в Чечне заметно повлияла на расстановку сил в высших кругах, Тарсуков был в команде президента, и камень в его огород – это бомба, подложенная под законно избранного лидера[35,с.80].

Или начнут мешать оперативникам с Петровки, или вообще заберут дело себе – и концы в воду[36,с.70].

Отже, прийом скорочення у текстах творів письменниці найчастіше пов'язаний з особливостями мовленнєвої ситуації, в

результаті якої змінюється експресивно-емоційна забарвленість фразеологізму.

Не менш цікавим є прийом використання фразеологізму як вільного словосполучення, або буквализація. Під час такої зміни вихідне, пряме значення, яке становить інший бік стійкої одиниці, не тільки актуалізується, але й переходить на перший план, протиставляється фразеологічному значенню звороту. Спостерігаємо цей прийом у таких прикладах:

– *Пока понятно, – кивнул Миша, **не сводя с Наси внимательных черных глаз.** – У вас вода кипит*[35,с.25].

*У нас в Институте милиция, – сообщила она, с трудом **переводя дыхание** после быстрой ходьбы*[35,с.105].

*На этом месте мама обычно **переводила дух** и оглядывалась по сторонам*[35,с.198].

У цих реченнях буквализації сприяє лексичне оточення фразеологізму та загальний зміст висловленого.

Дещо схожим на попередній прийом є подвійна актуалізація, під час якої слова, що знаходяться поряд зі стійким словосполученням, відновлюють первинне необразне значення його компонентів (*Он же не верит, что мы все рассказали Диме, и может попытаться поймать его где-нибудь на улице, чтобы **открыть ему глаза** на историю рождения*[35,с.8]; *Ниночка, объясни, будь добра, товарищу полковнику, что это у тебя так вкусно пахнет, а то он **места себе не находит** от любопытства. А у нее своей **головы нет на плечах?** Ладно, продолжай*[35,с.265]; *Ей было ужасно жаль Юрку Короткова, **добровольно подставившего себя под удар**, но они все рассчитали верно*[35,с.22]; *Это был **удар ниже пояса***[35,с.102]; *У Наси **голова шла кругом**, а Коротков просто с ног сбился*[35,с.139]; *Как почти у каждого человека, у Вадима Бойцова был свой **скелет в шкафу***[35,с.196]; *Зачем наши доблестные милицейские друзья **вешают***

лапшу на уши всему Институту и рассказывают про пожар, которого не было?[35,с.267]; Ему очень хотелось выговориться, сказать вслух, в **полный голос** о том, как ему больно[36,с.22]; – Он, вполне вероятно, не будет **рвать на себе волосы** оттого, что убивает людей, но он и не сможет убивать их систематически, раз в неделю[36,с.45]; Платонов почувствовал, как **пол стал уходить из-под ног**[36,с.48]; Русанов умеет **держат язык за зубами**, много раз проверено[36,с.64]; Сам себе жену выбирал – сам свой **крест и неси**, на других не перекладывай[36,с.223].

Ще один прийом, пов'язаний з актуалізацією значення стійкого словосполучення, є використання фразеологізму одразу і як вільної сполуки, наприклад:

– *Понимаешь, Люсенька, я столкнулся с тем, что у следователя украли четыре уголовных дела, а он молчит, как воды в рот набрал*[35,с.83].

У детективах також має місце прийом контамінації: поєднання семантично різнопланових фразеологічних одиниць з різною структурою та складом. Переважно таке сполучення відбувається на основі спільного компоненту двох або більше стійких зворотів. Так, письменниця поєднує фраземи «поймать удачу за хвост» і «повернулась удача», але й одночасно замінює компонент «повернулась» на антонімічний «отвернулась»:

*Во-первых, от него, по свидетельству друзей, **отвернулась удача**, и он изо всех сил пытался снова **поймать ее за хвост***[35,с.97].

Наступне поєднання фразеологізмів, що не мають спільної частини, призводить до утворення нового, авторського звороту:

*И оперативник Владислав Стасов, и его жена Татьяна Образцова...изрядно поднаторели в ловких ухищрениях и элегантной лжи, а вот их сын **рубил** прямо в глаза то, что думал, нимало не озадачиваясь такими понятиями, как тактичность и*

деликатность (ср. *резать (правду) в глаза + рубить с плеча*)[34,с.122].

Олександра Марініна, як і Дар'я Донцова, майстерно застосовує один з найскладніших прийомів переосмислення фразеологізмів – алюзію, в результаті якого спостерігаємо повне руйнування загальноприйнятого фразеологічного значення:

*Ничего, даже когда **Фортуна** спит, мастерство бодрствует, его-то не пропьешь. А уж когда она проснется, то ли еще будет!*[35,с.47].

Завдяки контексту читач розуміє, що компонент «фортуна» є складовою частиною фразеологізму «фортуна улыбнулась».

Наступна стійка одиниця, яка втрачає свій первинний вигляд, - «расставит все точки над и»:

*Поэтому давай-ка сразу **расставим все точки** и прочие знаки препинания*[36,с.72].

У творах О. Марініної можна зустріти зміну граматичних форм компонентів ФО:

-заміна часу дієслів(*Самое удивительное, что Нина, жена Ольшанского, тщательно следила за его одеждой и обувью и отправляла мужа по утрам на работу в более чем приличном виде, но уже на полпути к прокуратуре все ее старания **шли прахом***[35,с.10]

-використання доконаного виду замість недоконаного(*Придумайте какую-нибудь убедительную сказочку, **заморочьте им голову**, но постарайтесь их разговорить*[35,с.26]; *Услышав в трубке его голос, она слегка напрягла память и припомнила, что он, действительно что-то говорил вчера про торжественный ужин, но, убей бог, она не могла **взять в толк**, по какому поводу*[35,с.37].

У детективах О. Марініної можна зустріти також одночасне використання декількох прийомів модифікації фразеологізмів. Наприклад, скорочення компонентів при одночасній заміні складників

фразеологізму, при чому значення стійкої одиниці залишається незмінним:

Но прежде чем прыгать в этот омут, стоит еще раз поговорить с потерпевшими Красниковыми[35,с.14].(пор. «бросаться в омут с головой»)

Таким чином, маючи можливість використовувати фразеологізми та різні їхні модифікації(переосмислення), авторка вказує на емоційні реакції персонажів, їхні ментальні дії, підкреслює особливості мови своїх творів, показує почуття, яскраво і ефективно виділяє ті чи ті ознаки об'єктивної дійсності.

Фразеологічні одиниці сприяють прояву авторського ідіостилю та функціонують для вирішення стилістичних та прагматичних цілей.

Услід за Є. Трофимовою, можна впевнено вважати, що «детективні романи Олександри Марініної «культурогенні»: вони не тільки захоплюють, притягують, а й змінюють свідомість тих, хто доторкнеться до цих прогресивних творів масової літератури»[50,с.35].

3.3 Зіставний аналіз використаних стійких словосполучень у творах Д. Донцової та О. Марініної

У теоретичній частині нашої роботи ми виокремили 4 основні групи для порівняння ФО.

Перша група складається з фразеологізмів, що **вказують на авторську оцінку**. Д. Донцова в авторських коментарях використовує стійкі звороти для характеристики героїв з метою точного позначення їх дій або для створення іронії. Переважно це ФО розмовного стилю:

Валера сам не вран, и дочка его никогда за нос не водила, поэтому сомнений у отца не возникло [17, с.36]. *Эти мужики ни сном ни духом и не подозревают о том, что случилось* [18, с.231]. *А еще у Куприна оказались золотые руки, и он с упоением мастерил мебель, терпеливо объяснял Олегу, как правильно держать рубанок* [18, с.32]. *Наташка до*

*поры до времени спряталась в гараже [15,с.234]. – Я всегда говорил, – процедил Аркадий **сквозь зубы по-русски**, – не надо было учить ее иностранным языкам [15,с.28].*

У творах О. Марініної під час використання ФО у авторській мові можна простежити розвиток поведінки героїв або оцінку їхнім вчинкам, наприклад: *Литвинова мчалась домой, **не чуя под собой ног**[35,с.105]; Природа, словно в насмешку, наградила его умением смотреть так ласково и проникновенно, что девицы **теряли голову от одного его взгляда**[35,с.200] та ін.);*

Меншу групу фразеологізмів у авторській мові складають одиниці книжного стилю, як і у творах О. Марініної:

- приклади з творів Д. Донцової(*Рено, с задатками малолетнего бомбиста. Вот уж **из огня да в полямя** [15, с.111]. Если честно говорит, денег нет ни на что, так как со смертью Катерины «баксопровод» иссяк, и вот теперь Лузгин, **наступив на горло собственной песне**, готов идти в фирму, занимающуюся упаковкой [18, с.100]. И в мгновение ока она стянула с себя брюки, футболку и облачилась в голубое платье, обильно украшенное блестками и бантами [15, с. 25].*
- приклади з творів О. Марініної(*К восьмому классу, когда пришла пора вступить в комсомол, десятка Кабанова стала **притчей во языцех** у всей школы, а за Виталиком тогда впервые потянулась слава «паровоза, который вытянет за собой любой состав»[36,с.44].*

Отже, обидві авторки надають перевагу розмовним фразеологізмам, а ФО книжного стилю використовують лише в окремих випадках.

Наступна група – це ФО, що **вказують на якісну характеристику, стан**. В детективах Д. Донцової на якість переважно вказують фразеологічні звороти, що вживають персонажі, наприклад:

— *Ленивая, никогда кровать не уберет, грязную чашку в мойку не отнесет, на столе оставит. Избалованная до предела. Задирает нос перед всеми [17, с.74]. – Он, наверное, легко **выходил из себя** и мог напиться до беспамьятства [15, с.100]. - Мальчишка совсем **потерял рассудок**, кричал, что все вокруг сволочи и вруны [15, с.110]...*

А у творях О. Марініної якісний стан передається при використанні наступних зрощень розмовного стилю:

*Открыть сейф не составляло для Бойцова ни малейшего труда, он **собаку съел** на самых хитроумных замках[35,с.304]; А мама идет **ни жива ни мертва**[36,с.21]; Однако была у Мукиенко одна слабость, маленькая совсем, незначительная слабость, но на слабости этой его легко можно было взять, что называется, **голыми руками**[36,с.60].*

Третя група складається з ФО, що **описують характери персонажів**. Дар'я Донцова часто передає характер героїв через слова інших персонажів або ж герої описують свій стан самотійно: - *Как-никак я столько лет прожил с Жаном **душа в душу**, пока вы не разрушили наш, так сказать, брак [15, с.66]! - Вы поссорились? – спросила я. Аня пожала плечами: – Нет, просто **кошка между нами пробежала** [18, с.82].*

Олександра Марініна створює мовні портрети героїв завдяки коментарям героїв або самого автора: *-Если я и не находила, что ответить, то по крайней мере не краснела и не **теряла дар речи***»[35,с.90] ; *Таких агентов берегут как зеницу ока, на них не заводят никаких личных дел и учетов, чтобы не дай бог их не **расшифровать***[36,с.85].

Остання група фразеологічних одиниць, що **характеризують просторові предмети**. Серед досліджених фразеологічних одниць творів Д. Донцової зазначених ФО не виявлено, так як наявні стійкі сполуки спрямовані на характеристику або оцінку персонажів.

Натомість серед фактичного матеріалу творів О. Марініної наявні приклади опису предметів, наприклад:

Или в машине завелся вирус. Хотя откуда ему взяться? Машина совершенно новая, стоит у меня без году неделю, кроме меня, никто ею не пользуется»[36,с.151].

Отже, серед зазначених груп ФО у творах Д. Донцової не представлена лише 4 група, що пов'язано з метою введення фразеологізмів у контекст. Авторка переважно використовує ФО для опису персонажів творів, а не предметів.

У детективах О. Марініної спостерігаємо використання всіх 4 груп ФО, що пояснюється добором фразеологізмів відповідно до конкретної ситуації (наприклад, опис машини) або сюжету в цілому (авторський коментар певної ситуації) тощо.

ВИСНОВКИ

У ході проведеного дослідження ми зробили такі висновки:

Фразеологізм є однією з центральних одиниць мовної системи, адже відповідає за збереження інформації, яка формує національну культуру певного народу. Завдяки стійким сполукам ми маємо змогу простежити розвиток звичаїв, традицій, літератури, історії, а також відповідно до сучасних реалій створювати нові, специфічні одиниці мови.

Звернення уваги науковців до фразеологічної системи на початку ХХ ст. призвело до розроблення теоретичної бази цієї мовознавчої науки: визначення поняття «фразеологізму» як мовної одиниці, виділення основних специфічних рис фразеологічності (семантична цілісність, відтворюваність в комунікативних процесах, розчленована структура та ін.), функційні можливості, співвіднесення з іншими мовними одиницями тощо. Стійкі звороти являють собою один з основних засобів різноманіття художнього та публіцистичного текстів.

Фразеологізми є настільки різноплановими утвореннями, що дослідниками досі не розроблено єдиної, універсальної класифікації, так як жодна існуюча не може об'єднати усі характерні особливості всього багатоманіття стійких зворотів. Достатньо відомими та поширеними є класифікації В. Виноградова (заснована на ступені семантичної неподільності компонентів), М. Шанського (приналежності фразеологічних зворотів до частини мови), класифікації за походженням, стилістичними властивостями тощо.

Завдяки використанню стійких одиниць у творах художньої літератури письменники можуть змінювати їх відповідно до різних способів трансформації. Для позначення семантичних і структурних змін уживають такі дефініції: трансформація, фразеологічна модифікація, текстова модифікація, оказіональна зміна, авторська

видозміна, модифікаційна зміна, okazionale перетворення, модифікація тощо.

Прийоми модифікацій фразеологізмів різноманітні за своєю структурою, функціями, стилістичними ефектами. Це сприяє розробленню класифікацій способів та шляхів перетворень фразеологічних одиниць. В теоретичній частині кваліфікаційної роботи ми розглянули систему прийомів М. Шанського, Л. Рахманової, В. Ковальова, Л. Скрипник, К. Мурхазаєвої, В. Чабаненка тощо. Під час зміни фразеологізми отримують, окрім наявних властивостей, нові експресивні можливості для створення своєрідних художньо-стилістичних ефектів.

У дослідженні доведено, що відома письменниця Дар'я Донцова майстерно використовує у своїх текстах фразеологізми як в узуальній, так і в індивідуально-авторській формах. Авторка активно вживає стійкі звороти у мові автора і в мові персонажів. У мові автора переважають фразеологічні єдності і зрощення розмовного стилю, тому рідко зустрічаються єдності та зрощення книжкового стилю. У мові персонажів фразеологізми подано в основному для створення емоційності висловлювання або для оцінки інших героїв.

В іронічних детективах Дар'ї Донцової фразеологізми також піддаються авторській обробці. Проаналізувавши застосовані прийоми, ми виділили такі: заміна компонентів фразеологізму, розширення його складу, контамінація фразеологізмів, фразеологічна алюзія, подвійна актуалізація, зміна граматичної структури фразеологізму та використання одразу декількох засобів переосмислення. Використані способи трансформації фразеологізмів сприяють досягненню особливих функціональних і стилістичних ефектів відповідно до авторського задуму.

Аналіз чинного матеріалу дав змогу стверджувати, що наступною яскравою предствницею масової літератури є Олександра Мариніна, яка

своїї творами створює нові тенденції розвитку сучасної детективної літератури та активно використовує в них можливості фразеологічної системи російської мови.

Досить часто на сторінках її творів можна спостерігати фразеологічні звороти у звичайній формі, тобто без індивідуально-авторського перетворення, а саме зрощення та єдності розмовного(місцями навіть просторічного) стилю. Такі види стійких сполук письменниця вводить як до авторських коментарів, так і до мовлення героїв.

Серед okazіональних змін стійких словосполучень у творах О. Марініної представлені усі види модифікацій за класифікацією М. Шанського, а саме: семантичні перетворення, заміна та розширення компонентного складу фразеологізму, використання як вільного словосполучення, контамінація, фразеологічна алюзія, подвійна актуалізація, скорочення фраземи, використання поряд з фразеологізмом його значення, граматична заміна складників тощо.

Компаративний аналіз показав, що авторки спільно використовують стійкі сполуки, що вказують на авторську оцінку; на якісну характеристику, стан героїв; що описують характери персонажів; проте лише остання група ФО, що характеризують просторові предмети, представлена у текстах О. Марініної.

Доведено, що спільні ознаки використання фразеологізмів сприяють виробленню певної тенденції щодо особливостей мови іронічних детективів як «літературного жанру».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алефиренко Н. Ф., Семенов Н. Н. Фразеология и паремиология: учеб. пособие. Москва: Флинта Наука, 2009. 344 с.
2. Бакулин М. А. Речевые штампы как конструктивные элементы текстов современных массовых детективов. URL: <http://uchebana5.ru/cont/3552956.html> (дата звернення: 15.09.2020).
3. Бодик О. П., Рудакова Т. М. Сучасна українська літературна мова. Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 416 с.
4. Валгина Н. С., Розенталь Д. Э., Фомина М. И. Современный русский язык: учебник / за ред. Н. С. Валгиной, 6-е изд., перераб. и доп. Москва: Логос, 2002. 528 с.
5. Гируцкий А. А. Введение в языкознание. 2-ое изд. М.: ТетраСистемс, 2003. 288 с.
6. Голуб И. Б. Стилистика русского языка. 11-е изд. М.: Айрис-пресс, 2010. 448 с.
7. Городникова М. Д. Рецензия на книгу «Творчество Александры Марининой как отражение современной российской ментальности» / под ред. Е. И. Трофимовой. *Филологические науки*. 2003. № 1. С. 106–111.
8. Гурбанська С. О. Фразеологічна ідентифікація узуальних та okazіональних стійких висловлювань у художніх текстах. *Studia Linguistica*. 2009. № 3. С. 70-75.
9. Давиденко Л. Б., Бойко В. М. Авторські модифікації фразеологічних одиниць у художньому мовленні. *Філологічні науки*. 2012. С. 30-33.
10. Дидковская В. Г. Языковая игра в текстах современной литературы. *Вестник Черепов. гос. ун-та*. 2013. Т. 2. № 2 (48). С. 57-61. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/yazykovaya-igra-v-tekstah-sovremennoy-literatury>. (дата звернення: 10.10.2020).

11. Дидковская В. Г. Оказиональные фразеологизмы в текстах массовой литературы. Жизнь фразеологии – фразеология в жизни: сб. научных статей к юбилею проф. А. М. Мелероги. Кострома: Изд-во Костром. Гос.ун-та, 2018. 362 с.
12. Донцова Д. Путеводитель по Лукоморью. М.: Эксмо, 2012. 352 с.
13. Донцова Д. Бассейн с крокодилами. М.: Изд-во Эксмо Пресс, 2001. 352 с. (Серия «Иронический детектив»).
14. Донцова Д. Крутые наследнички: повесть. М.: Изд-во Эксмо, 2003. 288 с. (Серия «Иронический детектив»).
15. Донцова Д. Маникюр для покойника: роман. М.: Эксмо Пресс, 2007. 120 с.
16. Донцова Д. Приданое лохматой обезьяны: роман. М.: Эксмо, 2010. 384 с.
17. Донцова Д. Родословная до седьмого колена. М.: Изд-во Эксмо, 2017. 320 с. (Серия «Иронический детектив»).
18. Донцова Д. Чудовище без красавицы: роман. М.: Изд-во Эксмо, 2002. 352 с. (Серия «Иронический детектив»).
19. Донцова Д. Шекспир курит в сторонке: роман. М.: Эксмо, 2011. 352 с.
20. Дубровина К. Н. Лингвистические основы стилистических приемов использования фразеологизмов в художественной литературе и публицистике. *Вестник РУДН. Лингвистика*. 2005. №7. С. 100-118. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/lingvisticheskie-osnovy-stilisticheskikh-priemov-ispolzovaniya-frazeologizmov-v-hudozhestvennoy-literature-i-publitsistike/viewer>. (дата звернення: 26.10.2020).
21. Жуков В. П. Семантика фразеологических оборотов. М.: Высшая школа, 1976. 160 с.
22. Иванов В. И. Обучение иностранным языкам в условиях двуязычия: межвуз. сб. Чебоксары: ЧГУ, 1980. 7 с.

23. Касаткин Л. Л., Крысин Л. П., Львов М. Р. Русский язык / под ред. Л. Ю. Максимова. ч.1. М.: Просвещение, 1989. 287 с.
24. Ковалев В. П. Выразительные средства художественной речи. К.: Рад.шк., 1985. 136 с.
25. Копыленко М. М., Попова З. Д. Очерки по общей фразеологии. 2-е изд. М: Изд-во Либроком, 2010. 190 с.
26. Культура русской речи: энциклопедический словарь-справочник / под ред. Л. Ю. Иванова и др. Москва: Флинта, 2003. 837 с.
27. Кунин А. В. Основные понятия фразеологической стилистики. *Проблемы лингвистической стилистики: тез. докл. науч. конф., 1-й МГПИИЯ.* Москва, 1969. С. 71-75.
28. Купина Н. А., Литовская М. А., Николина Н. А. Массовая литература сегодня. URL: <https://www.livelib.ru/book/101346/> (дата звернения: 25.08.2020).
29. Лингвистический энциклопедический словарь / гл. ред. В. Н. Ярцева. М.: Советская энциклопедия, 1990. 688 с.
30. Лифантьева Е. И. Дарья Донцова. Как это делается. URL: http://samlib.ru/l/lifantxewa_e_i/doncova.shtml (дата звернения: 13.10.2020).
31. Ломакина О. В. Фразеология в языке Л. Н. Толстого: лингвистический комментарий и лексикографическое описание: дис. ... д-ра. филол. наук: 10.02.01. Санкт-Петербург, 2015. 383 с.
32. Максимов В. И. Русский язык и культура речи / под. ред. проф. В. И. Максимова. М.: Гардарики, 2001. 413 с.
33. Маринина А. Игра на чужом поле. Москва: Эскмо, 2010. 352 с.
34. Маринина А. Личные мотивы. Москва: Эскмо, 2011. 352 с.
35. Маринина А. Смерть ради смерти. Москва: Эскмо, 2008. 352 с.
36. Маринина А. Шестерки умирают первыми. Москва: Эскмо, 2008. 352 с.

37. Марковська А. В. Специфіка дослідження фразеологізмів преси. *Новітня філологія*. Миколаїв, 2006. № 4 (24). С. 140–147.
38. Маслова В. А. Лингвокультурология. Москва: Изд. центр «Академия», 2001. 208 с.
39. Межиева М. В., Конрадова Н. А. Окно в мир: современная русская литература. Москва: Русский язык. Курсы, 2006. 196 с.
40. Мурзаханова К. И. Эволюция поэтического языка А. Т. Твардовского: на матер. последних поэм. *Русский язык в школе*. М., 1990. № 3. С. 60–66.
41. На Rendez-vous с Мариной / И. Прохорова и др. *Неприкосновенный запас*. М., 1998. № 1. С. 39-44.
42. Нецименко Г. И. Динамика речевого стандарта современной публичной вербальной коммуникации: проблемы, тенденции развития. *Вопросы языкознания*. М., 2001. № 1. С. 98-132.
43. Новикова А. К. Сопоставительное изучение фразеологии как принцип национально-ориентированного преподавания русского языка как иностранного. *Современные исследования социальных проблем (электронный научный журнал)*. 2012. № 1 (09). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sopostavitelnoe-izuchenie-frazeologii-kak-printsip-natsionalno-orientirovannogo-prepodavaniya-russkogo-yazyka-kak-inostrannogo> (дата звернення: 25.10.2020).
44. Пирого Н. Г. Фразеологічне новаторство Марії Матіос (на матеріалі роману «Солодка Даруся»). *Актуальні проблеми слов'янської філології. Лінгвістика та літературознавство*. Київ, 2010. Вип. 23. Ч. 3. С. 388-394.
45. Рахманова Л. И., Суздальцева В. Н. Современный русский язык. Лексика. Фразеология. Морфология. 3-е изд., испр. и доп. М.: АспектПресс, 2011. 465 с.

46. Санников В. З. Русский язык в зеркале языковой игры: монография. 2-е изд., испр. и доп. М.: Языки славянской культуры, 2002. 552 с.
47. Сіденко Н. Г. Поняття фразеологічної усталеності: генеза розвитку. *Науковий вісник ХДУ*. Херсон, 2015. № 23. С. 30-34.
48. Телия В. Н. Что такое фразеология. М.: Наука, 1966. 86 с.
49. Телия В. Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. Москва: Школа «Языки русской культуры», 1996. 288 с.
50. Трофимова Е. И. Феномен детективных романов Александры Марининой в культуре современной России. *Творчество Александры Марининой как отражение современной российской ментальности: сборник статей / под ред. Е. И. Трофимовой*. М.: ИНИОН РАН, 2002. С. 19-35.
51. Федулєнкова Т. Н. Фразеологическая типология: к типологической релевантности фразеологии. *Филологические науки*. М., 2005. № 1. С. 74 - 80. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sovremennye-napravleniya-v-izuchenii-frazeologii> (дата звернення: 23.10.2020).
52. Фомина М. И. Современный русский язык: лексикология: учеб. для вузов 4-е изд., испр. М.: Высшая школа, 2003. 415 с.
53. Фразеологический словарь русского литературного языка / состав. А. И. Федоров. М.: Астрель, АСТ, 2008. 828 с.
54. Фролова О. А. Фразеологизмы с противопоставлением: особенности семантики. *Вестник МГОУ. Русская филология*. Москва, 2009. № 2. С. 113-117. URL: <https://vestnik-mgou.ru/Articles/Doc/2973> (дата звернення: 23.10.2020).
55. Чабаненко В. А. Посилення виразності фразеологізмів. *Рідне слово*. Київ, 1973. Вип. 7. С. 56-60.
56. Шанский Н. М. Фразеология современного русского языка. 6-е изд. М.: Высшая школа, 2012. 272 с.

57. Щербачук Л. Ф. Загальномова та індивідуально-авторська фразеологія в художніх текстах (на матеріалі творів О. Гончара): дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Сімферополь, 2000. 211 с.